

СЛОВО

Без мови немає нації

slovo.prosvita.com.ua

ч. 30 (303)
28 липня –
3 серпня
2005 р.

Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Про дисонанси і консонанси українського політичного оркестру на літній естраді в матеріалах Радміли Корж

Стор. 2

Про енергетику одного прикметного київського перехрестя у проекті Уляни Глібчук "Час і стиль"

МІСТО МОСТІВ

Обидва слова — місто і міст — пов'язані між собою не лише коренево, або етимологічно (моститися — облаштовувати, облаштовуватися), — вони сполучають нас із дуже давніми, засадничими пластами пам'яті: культурної, соціальної, історичної. Адже перекинута кимось через яругу або провалля колода, прокладена на броді камені (як прототип сучасних мостів) стали тими цивілізаційними актами (чи не найпершими), які дали змогу людині крок за кроком перетворити освоєні нею екологічні ніші в макрорел'єф культури, розширити свій маленький осідок до ойкумени. Військовий похід? Торговий вояж? У шляхах сполучення були зацікавлені передусім воїни і гонимці, проте в історію світової культури міст увійшов як метафора взаємозв'язку. У міфопоетичній традиції міст постає як образ зв'язку між різними пунктами сакрального простору, він мислиться зазвичай як певна імпровізація ще невідомого, непевного шляху. Міст дозволяє не лише, образно кажучи, перейти з одного берега буття на другий, але й побути певний час в екзистенційному проміжку. Як, приміром, ліричний герой "Київської повісті" Василя Герасим'юка: "Ти мостом Пішоходним до нього йдеш, / Він на перила сперся посеред мосту, / Видно сто сот облич із Дніпрових вод, / Він заглядає в кожне із тих

ста сот і проводить аж за Труханів остров, / Канів, Ольвію і за Евксинський Понт, / Де проступають у видивах інших вод..."

Місто мостів — цілком про Київ. І не лише тому, що у столиці цих споруд понад 60 (більше, ніж будь-де в Україні). Згадати хоча б легендарного засновника міста над Дніпром Кия. Кажуть, він був перевізником, хоча інші, серед них і автор "Повісті минулих літ", спростовують цей фольклорний погослос. Але в певному сенсі й під усіма оглядами, Кий таки був перевізником — можливо, навіть штибу Харона. Бо ж Київ — велике місто на Великому шляху із варягів у греки, — виконував функцію моста між різними культурними світами, був своєрідною транспортною розв'язкою цивілізацій. Та й сьогодні, аби, скажімо, потрапити сухоходом із Варшави до Москви (або хоча б із Львова до Харкова), Київ аж ніяк не оминати. Отже, столичні мости мають, без перебільшення, стратегічне значення. Тим, кому влітку доводиться мандрувати Україною і світами, добре знає це із власного досвіду. Історії київського мостобудування в цьому числі тижневика присвячено статтю Оксани Фісун.

Микола СКИБА

"Світло жінки": чи потрібно ув'язнювати жінку-злочинницю?

Стор. 12–13

Пластика напластувань — вертикальний зріз. Тетяна Чуйко про підсумки цього річного триенале скульптури

Стор. 15

УСЬОГО НА РАХУНКУ ТАРАСОВОЇ ЦЕРКВИ — 713 292 грн. 33 коп.

3 АРХІВІВ

Перші згадки про будівництво мостових переправ через Дніпро надібуємо в Літопису Руському. Під гаслом 1115 року внесено запис про наплавний міст у районі стародавнього Вишгорода. Споруда була дерев'яною і призначалася, як вважають дослідники, передовсім для прочан, які прямували до мощів святих Бориса і Гліба, перенесених Володимиром Мономахом зі старої (дерев'яної) до спеціально спорудженої кам'яної церкви в ім'я великомучеників. Вочевидь, дерев'яні мостові конструкції були недовговічними. Більш поширеною формою переправи через річище Дніпра у стародавні часи залишалися перевози. У тому самому Літопису Руському згадується перевіз на Київ через Дніпро поблизу Видубичів у районі колишньої балки та ручаю Наводничі.

У Лицьовому літописному зводі XVI ст. знаходимо ілюстрований коментар до будівництва моста через Дніпро (1125 р.), вимощеного колодами згідно з тогочасними мостобудівними традиціями.

Середньовічний Київ був на перехресті найважливіших шляхів міжнародної торгівлі. 1655 року Павло Алеппський згадує Хрещатицький пе-

ревіз, що належав магістратові й містився в гирлі Почайни на Хрещатицькій пристані (цей перевіз нанесено на карті Боплана). При впадінні Чорторії в Дніпро на шляху до Броварів (у районі сучасного моста метро) джерела локалізують Спаський перевіз (план Кальнофойського 1638 р.), яким опікувалися ченці Пустинно-Микільського монастиря. З XVIII ст. вище по Дніпру, у районі сучасного моста Патона, ченці Києво-Печерської лаври мали свій Наводницький перевіз, що складався із двох поромів і дерев'яного моста через дніпрову затоку Тельбин (показаний на плані Ушакова, де "ручай боярку Душегубца"). Як зауважує М. Берлінський, Наводницький перевіз уважався головним шляхом до Києва з-за Дніпра. У XVIII ст. від нього йшла крута дорога нагору до Тріумфальних воріт (1744), де вона розгалужувалася: праворуч повз Пустинно-Микільський монастир до Царського палацу; ліворуч — до Васильківських воріт.

Для місцин, розташованих нижче Києва, головною переправою через Дніпро був Либідський перевіз у районі урочища Видубичі, яким опікувалися монахи Видубицького монастиря. Усі перевози діяли до початку XIX ст.

Перевози здійснювалися на поро-

мах, яких у XVIII ст. було 5. Поромникам, які обслуговували міщанський перевіз, магістрат платив 30 коп. за тиждень. Перевози були платними, ченці й магістрат здавали їх в оренду й мали великі прибутки. Так, Либідський перевіз щорічно давав монастиреві 1400—1600 золотих. Для порівняння скажемо, що стільки ж коштувало утримання корчми в Києві. За 500 золотих можна було змурувати невелику кам'яницю. Окрім грошей, орендар зобов'язувався "на потребу монастирскую отпускатъ горелки доброй 500 кварт справедливих, 5 камней воску, 2 мажи соли" і безплатно перевозити всю монастирську братію. Великі прибутки були причиною запеклої боротьби між ченцями і міщанами, які силою перехоплювали людей у дорозі й затагували на свої пороми. Ця боротьба набрала таких масштабів і гостроти, що 1680 року цар Федір видав наказ, "чтоб киевские мещане... приезжих торговых людей на свои паромы силой не загоняли и по дорогам не перенимали и на киевский паром не переводили". Маючи великі прибутки, магістрат чинив рішучий опір спробам у 60-х рр. XVIII ст. створити на Дніпрі казенні перевози.

Закінчення на с. 16

СЛІДАМИ НАШИХ ВИСТУПІВ

Із цікавістю прочитав коротеньку статтю Надії Онищенко “Скарби небесні”, де було згадано наших видатних земляків: Пилипа Морачевського — перекладача Біблії українською мовою, уродженця с. Шестовиця, і В. Морачевського, який сприяв публікації цього перекладу. Річ у тім, що мої покійні батьки добре знали Василя Миколайовича Морачевського — священика нашого рідного села Скорінець Чернігівського району. Як мені здається, він вінчав моїх батьків (1920 р.), хрестив двох моїх старших (уже покійних) сестер Марфу і Марію, брата Петра (1925 р.). Панотець хрестив і мене в листопаді 1927 року. Не знаю, чи панотець В. М. Морачевський і згаданий у статті Пилип Морачевський. Помер панотець Василь у 1928 р., тому я його не пам’ятаю, бо був тоді ще немовлям. Поховали його на нашому сільському кладовищі. Його могилу опорядив мій батько. Він обклав її дерном, обгородив парканчиком, увінчав красивим дубовим хрестом, усе пофарбував білим кольором, постійно доглядав могилу, поки жив у селі (до 1965 р.). До хреста було прикріплено латунну табличку, яка містила каліграфічно виписані основні дані про життя покійного. Пам’ятаю, ще після війни (1945 р.) могила панотця Василя була доглянута.

Із розповідей батька знаю, що панотець Василь Морачевський був істинним і ревним християнином, справжнім пастирем і просвітителем селян, його постійно переслідувала радянська влада, бо він впливав на селян. У ті часи мій батько був паламарем, охороняв і захищав церкву від злодіїв і радянських активістів, що намагались її закрити. За це потрапив до ГУЛАГу.

Батько був людиною чесною, безкомпромісною, порядною, принциповою і незламною. Закінчив усього півкласу сільської школи (не було кобїт!), але з дитинства мав

ПУБЛІКАЦІЯ, ЩО РОЗВОРУШИЛА ПАМ’ЯТЬ З ПРИВОДУ СТАТТІ Н. ОНИЩЕНКО “СКАРБИ НЕБЕСНІ” (“Слово Просвіти” ч. 16 за 2005 р.)

жагу до знань. Панотець Василь давав йому багато книжок, батько їх швидко “ковтав”, а панотець пояснював незрозуміле, коментував прочитане, зміцнював християнські переконання батька. Наш батько — це природою обдарована людина, що мала вроджену народну мудрість, уміння спостерігати, аналізувати, думати, передбачати. Панотець сприяв духовному розвитку не лише батька, а й інших селян. Селяни глибоко шанували свого наставника. Ось деякі приклади.

У мої студентські роки (1947—1956) малоосвічений батько розповідає мені про заборонених тоді філософа В. Соловйова, адвоката С. Нілуса, який уперше в Росії видав “Сіонські протоколи”, з пам’яті диктує мені вірш В. Соловйова про запад Росії, — так званого III Риму. Батько повідав мені, що з часів Першої світової він знав про те, що Генштаб Німеччини перевіз зі Швейцарії до Росії у заплomboваних вагонах всесвітню чуму XX століття на чолі з Леніним. Німецькі солдати лякали тоді на фронті російських солдатів цією ленінською комуніс-

тичною чумою. І ще багато цікавого і дивного розповідав мені батько.

Спочатку все це я сприймав із недовірою, сумнівами, сперечався. Пізніше, приблизно 1956 р., коли закінчив внз, я остаточно з’ясував, де правда, зрозумів, що наш батько, як і багато українців (козаків-Мамай!!!), мудра, послідовна і далекоглядна людина. Його не зламали ні сирітство в юності, ні тяжкі фронтові випробування Першої світової, ні розруха в громадянську та голод 1921-го, ні терор і жахи насильницької колективізації та голодомору, ні Сиблаг (1935—1940 рр.), ні арешт і заслання на Колиму дружини (1939—1947 рр.), яка лишила напризволяще чотирьох малолітніх синів (4, 8, 12 і 14 років). Саме цю кременну твердість і незламність батька, а потім його чотирьох синів, їх терпіння і послідовність гартував і покійний наш панотець Василь Морачевський, вічна йому пам’ять.

Дочка Василя Миколайовича Морачевського Оксана ціле життя працювала педагогом у Чернігові. Після війни її нагородили орденом

Леніна за багаторічну бездоганну й самовіддану педагогічну діяльність на ниві просвіти. Але Оксана Василівна відмовилася від нагороди, за що її переслідувала і влада, й оточення.

У 1920—1941 рр. мої батьки мали тісні дружні стосунки з рідною сестрою панотця Василя — Серафимою Миколаївною Морачевською (це її дівоче прізвище), яка жила в Чернігові і свого часу навчала музики Павла Григоровича Тичину, про що ми дізналися пізніше. У 20-х роках батьки часто відвідували Серафиму Миколаївну, буваючи в Чернігові (це за 25 км від нашого Скорінця). Привозили їй продукти, дрова тощо. Добре пам’ятаю: Серафима Миколаївна подарувала моєму старшому братові Петру до дня народження виводок гутаперчевих качок — качку з каченятами і качура. Я теж бавився ними. У 70-х роках у мене в Києві гостювали одночасно моя мама і моя добра знайома Світлана Гловак — науковець Музею П. Тичини. Вони познайомилися, розбалакалися. Світлана запросила маму до музею. І ось ми з мамою в музеї. Світлана привітно нас зустріла, показала експозицію. Серед експонатів моя 80-річна мама безпомилково знайшла й фотографію Серафими Миколаївни з написом: “Серафима Миколаївна Морачевська, перша вчителька музики П. Г. Тичини”. Ось так ми дізналися про цей факт. Я Серафими Миколаївни не пам’ятаю. Від молодшого брата Василя знаю, що у 1970-х у Чернігові жили дві дочки Серафими Миколаївни, теж педагоги. Ось що мені відомо про родину Морачевських, які походять із с. Шестовиця.

В енциклопедичному словнику Брокгауза і Ефрона (т. 38, 1896 р.) я прочитав про Андрія Морачевського, польського історика (1804—1855).

• **Андрій НАГОРНИЙ**

Фото Г. Оберської

МИ ПРО ЦЕ ПИСАЛИ

Часто подибуємо таку відому нам усім зі шкільних підручників назву — Іскоростень. У ній напевд чи стане сумніватися бодай хтось із учителів історії, навіть з кола вченої університетської професури чи науковців академічного Інституту історії. Адже про Іскоростень ідеться в багатьох авторитетних істориків, зокрема в 11-томній “Історії України-Руси” М. Грушевського (т. 1, стор. 448). Та й у літописному першоджерелі — “Повісті минулих літ” — сказано: “І виїшли древляни із міста Іскоростеня, убили Ігоря і дружину його, бо їх було мало” (наводжу за переказом В. Близнеця, Київ: Веселка, 1989, стор. 38). Тут же й примітка: Іскоростень — тепер Коростень, місто Житомирської області.

Мені милий древлянський говір північного поліського діалекту, бо ним говорить і співає чималенька моя рідня по матері, та й сам я розмовляв ним у дитинстві. Із цього говору проглядає така глибока й сива давнина, що на її тлі Ігорева смерть і сватання Мала до Ольги — ледве не сучасні події. А тому, буваючи в Коростені, запитую в коростенчан, чи не ріже їм слух така дивна, як на мій погляд, музейна назва — Іскоростень. Як словесник, я дуже сумніваюся в тому, що колись місто могло так називатися. Більше того, маю навіть підозру, що давню

ІСКОРОСТЕНЬ ЧИ КОРОСТЕНЬ?

У числі 27 за 2005 р. “Слова Просвіти”, на с. 7, є стаття “Іскоростень над Ушою” Л. Климчука. Я дуже сумніваюся, що місто колись могло так називатися.

назву йому через нерозум вигадали історики, а насправді й за княгині Ольги був тільки Коростень. Власне, ніхто ж бо з учених мужів досі не пояснив, чим викликана така зміна слова, що бринить сьогодні цілком природно в місцевих говірках. Щось мало статися надзвичайне, бо топоніми чи не найменше піддаються перейменуванню, вони зберігають своє звучання навіть тоді, коли в край приходять нові народи й мови. Самі мови неминуче змінюються з плином століть, але нас не дивує, що є на світі міста, які й через тисячоліття не змінюють своїх назв.

“А як же літопис? — скажуть мені. — То ж історичний документ!”

От із цим я цілком згоден. Треба тільки дивитися в корінь і навчитися читати назву. Тільки не так, як більшість моїх любих коростенчан, котрі роками не помічають, що вулицю Івана Франка в самісінькому центрі міста перейменовано на вулицю іспанського каудильйо Франко. Бо можна дивитися й не бачити. Можна бачити тільки очима, але не розумом.

“Повість минулих літ” якраз і підтверджує мої сумніви. Також і етимологічні словники, зокрема виданий 1985 року Інститутом мовознавства “Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі”, де є містка стаття про Коростень та ілюстрації з літописів. Там, до речі, авторитетно сказано, що повтор прийменника (що став префіксом) був “характерною ознакою давньоруського синтаксису” (с. 70). Але стривайте, згадаймо спершу один фонографічний курйоз з української літературної класики, а саме гумореску О. Вишні “Перший диктант”, у якій ідеться про те, як слова “за бричкою біг собака іспанської породи” були на слух записані учнем так, що вийшов собака “із панської породи”. У “Повісті” ж, до якої автором, вочевидь, ставилися ритмічні вимоги (оскільки все писане тоді призначалося для читання вголос), при її переписуванні сталася якраз зворотна метаморфоза. Далися взнаки слабке розрізнення глухого “с” та дзвінкого “з” (коли ще й дзвінкий перед глухим — “зк” неминуче виявляє потяг

до “ск”) і досить довірливий поділ потоку мовлення на слова (зміни у правопису XX століття лише підтверджують умовність такого поділу, колись же поділу як такого, тобто в сучасному розумінні, і не було).

Прочитаймо знову: *із города із Коростеня (изъ града изъ Корьстьня) — і згадаймо, що в українській мові є сила-силенна таких ритмічних заповнювачів: “(гей) у місті та й у Львові”, “за річкою, за Дунаєм”, “над рікою, над Славутичем”, “на обширах, на Азовських”, “(ой) з-за лісу, із-за темного”, “(ой) у полі у широкую”, “(ой), під вишнею, під черешнею”, “з-за гори та з-за високої”, “за тучами, за хмарами”, “біля хати біля білої”, “від дядька від Івана”, “до моря, до Чорного”, “на могилі, на Тарасовій”, “у Києві, у столиці” тощо. Отже, літопис навіть у списку засвідчує, що Нестор мав вишуканий слух, а Коростень і понад тисячу літ тому був-таки Коростенем.*

• **Віталій РАДЧУК**, доцент Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ВІДВЕРТО

ЛИСТ ДО ПЕРШОГО ЕКС-ПРЕЗИДЕНТА

Шановний пане Леоніде Макаровичу, я вирішив написати Вам тому, що 1.06.2005 почув і побачив Ваш виступ у Верховній Раді, і мені аж голова запаморочилася від того виступу. Коли Вас обрали першим Президентом України, я і моя родина були дуже раді, бо гадали, що Ви людина справедлива. Як ми помилилися у виборі! Ви стали першим злодієм України, обікравши Українську державу. Усе, що було надбано за радянської імперії, що було побудовано й не добудовано, стали розкрадати. І сміятися над українським народом: “От вам — маєте незалежну Україну”...

Якби Ви були патріотом України, то звернули б увагу на інші держави, що вийшли із Союзу (Естонія, Литва, Латвія), де зараз люди живі і нестатків не знає.

Ваш наступник пан Кучма довів людей до ручки, тому що Ви його багато чого навчили. Він дав команду вивозити з України все коштовне, а доходи йшли в сімейну кишеню. А наостанку ще й вибрав собі колегу з тих, у кого на плечах наколо: “ПУСТЬ БУДЕТ ПРОКЛЯТ ТОТ ОТ ВЕКА І ДО ВЕКА, КТО СКАЗАЛ, ЧТО ТЮРЬМА ИСПРАВИТ ЧЕЛОВЕКА”.

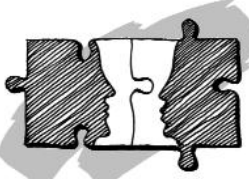
Зараз дехто плаче за Союзом... Союз був заснований на брехні і брехнею розпався. Моя дружина за Союз працювала в колгоспі телятницею, а я в місті будівельником. Отож я приїжджав після роботи додому — і бігом на ферму допомагати дружині носити в’язки сіна метрів за 300, годувати телят. Дружина не мала вихідних і допрацювалася до того, що зараз ходить із паличкою. І не тільки вона, а всі, хто працював на фермі. Я змайстрував собі тачку, аби не носити на плечах в’язок сіна і відер із молоком. Поклав в’язку на тачку і повіз телятам. Як побачив керівник і зафермою, хотіли тачку відібрати й суворо заборонили мені з тачкою потикатися на ферму.

А тепер Ви ще нарікаєте, що ніяких прав немає! Як немає — то, напевно, ніколи й не буде. Добре ж знаєте, як обкомівцям, райкомівцям, кадебістам, енкаведистам їхні водії привозили додому товар зі спецмагазинів. І Петро Симоненко бреше у Верховній Раді, що голоду в 1932—1933 роках не було, а був неврожай. Скільки існував Союз, то все були черги величезні — по хліб, ковбасу, цукор...

Права в людей були за Союзом? Колгоспники ходили напівбосі, а як привезли калози в магазин, люди стали в чергу, і один чоловік на radoшах крикнув: “Спасибо Сталину-грузину, что обул нас хоть в резину”. То й мав 10 років курорт на Воркуті. Стільки ж дали й за пародію: “Союз нерушимый республик голодных сковала навеки проклятая Русь”.

Я не знаю, Леоніде Макаровичу, яких прав Ви хочете? Запитуйте, — що зробив Ющенко за 4 місяці? Язиком молоти — не ціпом махати. Шкода, що Ви зазнали сталінської правди, а справжні ветерани війни, справжні герої війни скуштували сталінського раю. Знаю і те, що 10 % нинішніх ветеранів війни не брали участі в боях.

• **В. ГОРЕЦЬКИЙ**, с. Пересадівка Жовтневого району Миколаївської обл.

“Гарний вигляд маєте у свої дев’яносто два”, — кажу Григорію Лук’яновичу, заледве освоївшись у його дбайливо інкрустованій гумовими і пластмасовими іграшками дуже українській американській оселі в містечку Кахоїс поблизу Олбані.

У кімнатах — екзотичні вазони, вишивки й особлива любов господаря — живі квіти, їх багато. Дуже багато. Час ніби відсортював найрідніше, найдорожче зі сфери матеріального волинського, українського духу — і зупинився, став простором. Рідний час — усе-таки чужим простором... Так рятувалося серце, втікаючи від надмірного болю.

— *А про життя своє щось розкажіть...*

— Ну, ти ж не піп (*сміється*), але... — Григорій Лук’янович ще раз дивиться на мене. — Висповідуюсь. Добре.

У 1914-му мені було шість років. Ми не були багаті. Мали всього п’ять моргів землі. Батько тримав тільки дві корови. Коней ми не тримали. За коні батько завше, як приходила зима, одробляв людям, у яких їх брав, і робив на своїй землі — сів, орав. Мати була дуже добра господиня. Мали ми великий город. Вона на зиму квасила велику діжку капусти, огірків, у сінях висіла цибуля вівками, часник, а в погребі повно було картоплі, буряків, моркви... ну, всього. Досить добре нам жилося за царизму. Батько завше працював. Як не мав роботи, то плів кошики з лози, робив ложки, коробки для сівби. Бувало, набере оберемок, несе на базар до Боремля. Продавав, бо треба було купити солі, канфіни, сірників. А так решта все ми мали.

Того ж року, пам’ятаю, приїжджають солдати і кричать, щоби люди утікали, “потому что неприятель недалеко, вас всех будет стрелять”, то люди — візнібич, хто куди... Мати всадила в піч хліб і залишила. Батько взяв мене в рядно, закинув за плечі, й ми втікаємо. Пішки примандрували аж у Єкатеринославську губернію. Там нам люди дали хату, дуже нас жалували, там добрі люди. Понаносили всього: і сала, і муки. “Ви бідні, ви біженці...” Пізніше батькові сказали, жеб він стеріг баштан, поле особне, де садили кавуну, дині, гарбузи. Зробили курінь, і я з батьком у тому курені спав, бо худоба скрізь ходила, паслася, а батько дивився, щоб вона не заходила, не покусувала чогось. І сказали, що вони нам платитимуть. Значить, сорок десятин — сорок курчат, сорок пудів пшениці, сорок фунтів сала. То батько сказав, що на сало й на пшеницю погоджується, а курей не потрібно (*сміється*). Ну, й так ми жили. Батько захворів на тиф і в сімнадцятому році помер. У вісімнадцятому сестра померла, мала шістнадцять років.

Пізніше стали там дуже партії: і Махно, біла армія, червона, каледи, матроси... І одні з другими билися! Бог послав голод. Цілу весну, літо й осінь дощу не було. Засуха. Біда, мати каже: поїдемо додому. Брат поступив до Махна в партію, залишився. Я і дві сестри, мати і батьків брат (ще був із нами) приїшли на станцію. Ешелон стоїть, але не можна в нього влізти, бо всі люди виїжджають “на родину”. Ми вилізли на дах вагона, бо не було місця. Приїхали ми: станція Бердичів. Потяг стоїть. Мати питається кондуктора, о котрій годині він піде, а той говорить: “А чорт його знає...” Мати взяла мене і пішла на базар, бо немає що їсти, треба щось купити. Приходимо — потяг одійшов. От вони поїхали з багажем, а ми залишилися. Біда. Надійшов другий. Ми проїхали. Станція Шепетовка. Чули, Шепетовка?

— *Та чого ж ні? Хмельницька область.*

— А там уже народу! Большевики замкнули границю і не пускають: “Куда вы поедете, что, здесь не ваша родина?” О Боже! Осінь. Ми прилучилися до одних, до куреня. Палять день і ніч, бо вже зимно. От уже й сніг...

— *Але Ви так добре все пам’ятаєте...*

— ...Сніг. Немає що їсти. Йдемо по коліна в снігу на село просити хліба. Прийшли ми в одне близько село, а вони, бідні, говорять: “Люди, йдіть на дальні села, бо скоро ми самі не будемо мати що їсти, ми все вже пороздавали. Ми йдемо двадцять-тридцять кілометрів далі з матір’ю. Прийшли назад. Мати ледве донесла ту торбу, всього надавали: круп, сала. Прийшли ми. Мати захворіла. Тифус. Кличе мене: “Грицю, ходи, я з тобою розпрошаюся, бо знаю, вже не буду жити”. Молиться: “Боже милосердний, у твої руки я віддаю свою дитину, заопікуйся ним”. Померла.

хів. У чехів було дуже добре служити, і в німців. П’ять раз на день дають їсти. Найгірше було служити в українця й поляка. Вони хотіли, щоби тільки мало їв, а багацько робив.

Пізніше, як я вже мав дев’янацять років, моя сестра познайомилася з однею такою дівкою старшою і говорить: “Грицю, женися. Пощо маєш задармо робити тим багачам. Вона має хату, корову, штири морги коло хати, город великий”. Ну, я женився. Як оженився — то й втопився. Біда. Скільки може одна корова гною зробити? Прийшла весна, брак картофелю на насіння. Брак хліба. Бідували чорно. Ліпше було служити і не думати про женячку. Пішов я до войська.

— *Вас забрали, так?..*

— Поляки. Служив у Водовіцах. Умів добре по-польськи говорити, тож всі думали, що я поляк: Жулінський... За два роки дали мені сержанта. Казали зостатися на заводового. Я не міг, бо я мав жінку, дитину...

«БУВ ДОЩ, ВОДА ЧЕРВОНА... ТО ТАНКИ ЙШЛИ ПО ТРУПАХ, КРОВ СТІКАЛА...»

Ця сповідь 94-річного емігранта Григорія Лук’яновича Жулинського — батька академіка, державного і громадського діяча Миколи Жулинського. Доля історія розвела їх надовго. Держави, в яких вони жили, “холодно” воювали між собою.

Тепер уже простіше. Немає глухої завіси кордонів. Є Дерево Роду. Але біль зостається.

— *То Вам скільки було років?*

— Десять.

Якимось способом достався до Варшави, у приют. Там був два роки. Тоді вони розпитують: хто, звідки є. Пам’ятаю добре, я говорив: “Дубно. Село Товпижин”.

Від села до села мене перевозили фурманкою люди, привезли в Товпижин. Я питаюся, чи тут є Настя і Тодора. Кажуть, є. Сестра Настя мала морг землі на два роки. Їй поставили таку маленьку хатину з двома окнами. Боже! Вона зраділа: “О, Грицю! Я бідую. Земля пісна. Даю на спіл. Люди не хочуть гноїти, бо мають своє поле, не родить. Ти підеш на службу?”

Прийшла весна. Їздять багачі, за пастухами питаються, і Настя дала мене на службу, згодила, щоб мені купив чоботи, штани, сорочку, куртка й шапку. Пішов я, служив в одного багатого. Будив мене — ще було темно. Осінь. Ще мені чобіт не купив, а вже мороз — білі! І я мусив терпіти, пасти тих дві корови і щось п’ятеро свиней, п’ять овець. Я простелив куртку і так, бо зимно не купив, а вже мороз — чорно. Прийшла зима, він мені купив усе найтаньше. Говорить: “Йди собі додому, ти мені на зиму не потрібний”.

Пізніше я пішов у друге місце на службу, й третє... Служив я в че-

— *Заводовий, то як?*

— Служба на ціле життя. Мав би квартиру, і платили б мені місячно. Якби я був сам, був би зостався. Повернувся додому, а там вже руські прийшли в тридцять дев’ятому році. Взяли знов мене в резерв, в... войско. Тут німець ударив на руських... Біля Олики в сссніні замаскували ми свої зенітки. Пригнали піхоту. В цивільному. Ціла група українських чоловіків — з Галичини... до сорока п’яти років мобілізували. Дали по п’ять патронів... проти самольотів. Був дощ, вода червона... То танки йшли по трупах, кров стікала...

Почали відступати. Нас двоє сховалося в жито. Лежимо. Тихо. Бачимо: хата. Ми до хати.

Аж тут німці: “Халь! Комуна!” Спочатку замкнули нас до стодоли, потім погнали до Дубна. А німці на ровері: “Люз, люз, банда, шнель, шнель!” Пригнали, а там такий великий дом, як тюрма. Щоб не повітали, то засуджених тримали в тих коморках, у сморолі. На дворі розстрілювали. Якось мене оминув...

Погнали нас далі до Польщі. Там уже стільки воєннополонених. Азербайджанці, калмики, чеченці... “Жовта раса в плен”. Сила народу! Побудували такі курені, де спали по двадцять. Навколо дріт,

електрика, що близько не підійти, бо стягали й кидали в рови. Як то — оборна?

— *Туалет?*

— Так, туалет, туалет. Яма. Дошки, на яких два-три кілки, не більше. Люди слабії. Став на дошки — і впав... “Гуд. Капут”. Не витягали, як впав. Там і зостався. Їли баланду, суп із трави. М’ясо з хробаками їли... Я того не робив. Ліпше голодним бути...

А далі німці й сказали: “Знаєте, ви щасливі. Будемо вас відпускати, бо ви є під забором Польщі. А тих, хто були під советським забором, то будуть затримані”. “Червоний Хрест” нас забирав і розвозив по селах. Мене привезли у Новосілки, де я встав у приймаки. Принесли до хати, жінка запалила піч. Хоч було літо, а мені холодно, воші поза шкурою сиділи. Їв я дуже багацько. Ледве оклигав.

На третьому році знову приїхали німці.

Далі загрузили в товарні вагони, навіть не можна було в них сісти... Повезли в Освенцим. Там

сється, думає, що ми її заб’ємо. А нащо ти нам потрібна?

“Червоний Хрест” нам наслав одержі, їдла. Я з тією самою полькою оженився... Вона мала дядька в Америці. Мати прислала їй адрес. Написала лист. Він нам прислав папери, що гарантує життя і дасть працю.

В Америці у 50-му році було велике безробіття. Я два місяці не мав роботи. Влаштувався, де залізо відливали... Курява! Бризки! Попалив штани, сорочку, руки... За місяць ми перебралися в друге місце. Тоже те саме. Ніде не можна було влаштуватися, тільки туди, де залізо топлять...

Пізніше по двох хворобах, по парі літах, я дістав роботу вже добру, там, де складають мотори.

— *А до чого мотори?*

— До ріжного. До самольотів, до крентів. Ріжні мотори були. По десять тонн. Там мене за три роки зробили фурманом. Уже я собі тільки ходжу, записую. Було добре. Мав добру платню — двадцять доларів на годину.

— *Фурманом — це як?*

— Ну, старшим. Я яких там двадцять поляків узяв до роботи. Українців не було. Моя жінка, полька, як уже діти підрости, знайшла роботу при “Деньшин компанії”, в адвокатських офісах... Може, де зо сто тих офісів було. Там робили кобіти. Чистили ті офіси. Ну, і мою тую жінку намовили: “Ти глупа, з українцем ся женіла”.

Приходить із роботи — еге, вже й замикається. “Як не подобає, це можеш собі їдзь. Я дам ради без тебе”. Я так терпів, терпів два роки. Бачу, що шораз гірше, і я подав на розвід. От і суд. Адвокат говорить: “Вона мала гроші. Тридцять тисяч. Але їх вибрала. І не знаємо, де вона їх поділа. Так що нічого з того не получится. Як хочеш, то ми продамо хату і поділитися”. Я говорю: “Як забрала гроші, то нехай має й хату. А де вона піде, як є син і дочка? Я їй все дарую”.

І так зосталося. Я далі роблю. Іде вона до роботи: “Дай мне пінензи, дай мне пінензи”. Або син приїде, або дочка. То я з того всього давай втікати. Я їй платив вісімдесят доларів щотижня. Я не повинен був платити. Діти дорослі. Син мав 22, дочка 23. Але все докучали мені...

— *А з тією родиною, де ріс Ваш син Микола, мали якісь зв’язки?*

— Я писав лист. Не мав жодної відповіді. Я собі думаю: нема відповіді, може, їх нема в живих. Вирішив: поїду в світ — або знайду щастя, або пропаду, але до проклятих комуністів не поїду, бо я знаю, чим вони пахнуть. Як він мені сказав “Садись, сукин сын” і в Бога ругав, то не поїду я до вас...

— *То Ви сина, Миколу Григоровича, перший раз коли побачили?*

— О, як я писав листа з Америки, то ще комунізм був в Україні, то вони не доходили. Я думав, же їх нема в живих. То я що роблю? Через “Червоний Хрест” шукаю. Знайшов їх. Телефоную з Америки і нічого не можу зрозуміти. Вони глушили, большевики... Микола просить: тату, приїдьте. Борис просить: тату, приїдьте, бо як Вас німці забрали, мені було два місяці, не пам’ятаю Вас... У сімдесят шостому році приїхав я в Київ. Там нас перешукали комуністи, перетрусили валізки. Дивлюся, Борис показує: “О, там, там тато стоїть. Дивись...”

— *Борис — то був Ваш менший син, за Миколою Григоровичем?*

— Найменший був Борис. Він родився в сорок третьому році.

— *То він ще живе?*

— Помер у 1982 році.

— *Не родина, а ціла історія...*

● Розмовляв Ігор ПАВЛЮК

У ВИДАВЦЯ

ВЛАСНИКАМИ СВОЄЇ ПРОДУКЦІЇ МОЖУТЬ БУТИ ПОТУЖНІ ВИДАВНИЦТВА

— Пані Катерино, “Місто” — наймолодше серед буковинських видавництв. З якою метою воно створювалося?

— Ідея створення нашого видавництва виникла влітку 1997 року й мала на меті видання творів місцевих письменників, літератури рідного краю і зокрема дитячої літератури. Сьогодні, коли влітку нам виповнюється сім років, ми не тільки готуємо книжку до друку, а й видаємо її, бо маємо чудову поліграфічну базу. Якщо в перший рік своєї роботи ми видали всього три книжки, то за сім років — майже сто.

— Які наклади видає?

— Навіть у Києві, наприклад, поетичні збірки виходять накладом тисячу примірників, а проза — 3 тисячі. У нас наклад поетичних і художніх книжок становить 500 екземплярів, а наукових (монографій, підручників) — від 5 до 7 тисяч.

— Чи отримуєте ви кошти з бюджету як муніципальне видавництво?

— Ні!

— Тоді за чий кошт у вас видаються книжки?

— Ми, як і більшість наших колег, видаємо книжки за рахунок замовника і спонсорів. Але треба віддати належне міській владі, яка в багатьох випадках виступає спонсором авторів чи окремих видань.

— У такому випадку, хто є власником виготовленої вами продукції?

— Ми не власники готової продукції. І трапляється іноді так, що в нас вийшла цікава книжка, а ми не можемо задовольнити попит тих бажаючих придбати її, які звертаються до видавництва. Тому ми завжди направляємо покупців до автора чи замовника видання. А таку розкіш — бути власником своєї продукції — можуть дозволити собі тільки потужні видавництва, які фінансуються державою або солідними бізнесменами, а головне — мають свої точки реалізації, тобто магазини в різних містах.

— В умовах ринкових відносин якою є основна проблема для українських книговидавців?

— Основна й найболючіша — проблема книгорозповсюдження.

— Чи спроможні займатися розповсюдженням книжки такі маленькі видавництва, як “Місто”?

— Ми не займаємося розповсюдженням готової продукції. Вза-

«...МИ СЬОГОДНІ НЕ ФОРМУЄМО СМАКІВ, А, НАВПАКИ, ЗНИЖУЄМО ОСВІТНІЙ РІВЕНЬ»

галі, такі невеликі видавництва, як наше “Місто”, не беруться за реалізацію готової продукції. Бо для того, щоб узяти на себе таку відповідальність, треба мати значний штат, а головне — стабільні кошти чи державне фінансування. Бо видати книжку сьогодні — не проблема. Головне — реалізувати. А реалізація вимагає серйозних витрат на рекламу, щоб книжку зробити товаром. Природно, що в нас таких коштів на “розкрутку” автора і його книжки немає.

ДЛЯ ПИСЬМЕННИКІВ ХОДІННЯ З ПРОСТЯГНУТОЮ РУКОЮ Є БОЛЮЧИМ

— Пані Катерино, Ваша редакторська робота не заважає творити?

— Часом це заважає. І найбільше дошкуляють поетичні видання, бо доводиться, щоправда, зі згоди автора, у чужу поезію вкладати своє і все переписувати, а часом не треба навіть доторкатися до авторського слова. Іноді бувають моменти, коли, прочитавши щось неординарне, талановите й несподіване, хочеться самій мерщій сісти до столу й писати. Така робота надихає на творчість, а коли відчуваєш відразу, то й самому не хочеться писати. Редакторська робота у видавництві дивна і вплив її неоднозначний.

— Чи вистачає часу на читво для душі?

— Ви знаєте, сучасна літерату-

Щодня Катерині Міщенко — головному редактору чернівецького муніципального видавництва “Місто” — доводиться читати цілі стоси чужої поезії, прози, книжок наукової та пізнавальної літератури. А вільний час вона намагається на паритетних умовах присвятити родині та власній поезії.

КАТЕРИНА МІЩЕНКО:

ра настільки різноманітна й цікава, що іноді складається враження, ніби я її “ковтаю”. Адже хочеться бути обізнаною в літературному процесі, а також у тому, хто і що, а головне — як пише. Часом хочеться просто почитати щось для душі. Проте через буденні клопоти, завантаженість на роботі заледве встигаєш задовольнити свої інтелектуальні та духовні потреби.

— Яким сучасним виданням віддасте перевагу?

— Я дуже люблю “Сучасність”, “Кур’єр Кривбасу”. І коли, наприклад, передплачую їх, то на пошті дивуються: “Ви аж звідти передплачуєте журнал?” Кажу: “Так! Бо дуже цікавий”. Заради інформації передплачую “Літературну Україну”.

— Які теми у творчості Вам близькі?

— Людина та її світ. Деякі поети й читачі поезії полюбляють великі збірки поезій. Я, наприклад, люблю невеличкі книжки. Адже, читаючи чийсь поезію, зупиняєшся на слові, на фразі... Бо найголовніше у поезії — образ. А вже потім звертаєш увагу на його виклад та художнє оформлення на папері. Тому, коли прочитаєш книжку малого формату, тобі так добре... Бо ти усвідомлюєш: закривши її, ти можеш знову легко погортати. Вона наче квітка, що розквітла й довго пахне.

— Чи не в таких випадках говорять про поетичне образне багатство книжки?..

— Так. Іноді прочитаєш книж-

ку, в якій усе наче так красиво написано, але душа до слова не пристає. Чому? Бо немає того, що змусить її завмерти від здивування: це ж треба так! Звичайно, поезія буває різна, як, зрештою, і читач. І це природно, бо в кожного з нас різні смаки, життєвий досвід, запити. Одним до вподоби щось легке і спокійне, іншим — щоб за душу взяло і збудило думку. Через те література має бути різною, а письменників — багато, але гарних. І поменше графоманів.

— А вони є?

— Звичайно. Часом до редакції приходять рукописи, які, за належного фінансування, жодне видавництво не видало б. Тому якщо людина дає гроші, то ми змушені видавати. Звичайно, трохи правиш ці рукописи, але все одно у таких книжках мені як редактору соромно ставити своє прізвище.

— Про що свідчить потік такої літератури?

— Це біда нинішнього часу, який засвідчує спрощення та зниження художнього рівня на догоду невибагливим смакам. Нині немає якогось бар’єру, який необхідно здолати, аби мати право надрукувати книжку. І, на жаль, ми сьогодні не формуємо смаків, а, навпаки, знижуємо освітній рівень.

— Що для Вас поезія?

— Поезія для мене — це задоволення від того, що я можу писати. Поезія в мені... Поезія — це я, тільки інша. Поезія — це наче мій внутрішній голос. Це щось на зразок сі-

амських близнюків. Вони начебто разом, але їх усе-таки двоє. Загалом те, що вже написано і віддано до друку, — це щось інше. Бо це вже відбулося. Мені цікавий сам процес творчості, творіння... Основна наसолода в тому, що я вмію і можу.

— Чи плануєте видати свою нову книжку?

— Книжка... Знаєте, це як дитина, коли прийде її час, тоді вона й народиться. Я сама завжди не терпляче чекаю кожного нового вірша. Не знаю, як в інших, а в мене він виникає стихійно, наче буревій налітає, як перший поштовх дитини. І коли, оговтавшись, читаю написане, то думаю: чи то я написала? Тому, коли мова заходить про книжку, завжди кажу: для мене сам процес набагато цікавіший. Можливо, хтось думає: чим більше в поета книжок, тим більше його знають і цінують. На жаль, від кількості книжок не залежить якість та художній рівень. І коли книжки в письменника виходять, наче з конвеєра, то там, зазвичай, помітні повтори тем і думок. І, як правило, у них чогось оригінального немає. Як на мене, то не можна творчість чи видання книжок перетворювати в обов’язок. Читаючи щорічні видання одного автора, вони видаються мені довгою дорогою в нікуди. Бо творчість — це щось незвичайне і проходить через тебе. Не розумію: як це можна щороку видавати книжки? Часом за рік можна написати один вірш, але такий, що зробить тобі ім’я на все життя. Тому для мене книжку збирати, укладати, а потім думати, де дістати кошти, аби її видати, — марадна робота.

— Чи не тому буковинські письменники так зрідка друкуються або їхні книжки виходять не в чернівецьких видавництвах?

— Наші письменники не видаються тут саме через оце принизливе збирання грошей. Для когось, наприклад, я під “вибивати” кошти, а для себе... Пам’ятаю, коли ми збирали кошти на книжку нашої хворої поетеси, то мене з деяких чиновницьких кабінетів просто виставляли за двері. В інших казали: “А ми книжок не читаємо”. І, повірте, то були керівники таких підприємств, які грошей не рахують. Для багатьох письменників, які сьогодні не видаються, ходіння з простягнутою рукою є болючим і є основною причиною, через яку сьогодні наші прекрасні поети, прозаїки не друкуються.

● Розмовляла
Марія ВИШНЕВСЬКА

НОВЕ ВИДАННЯ

Письменник Андрій М’ястківський, працюючи над книгою про життя академіка Данила Заболотного, сподівався відшукати його щоденник в архівах Вінниці, але натрапив лише на акт: “Дневник академика Д. Заболотного как содержащий буржуазно-националистические взгляды подлежит уничтожению путем предания его огню”. Енкаведистів не зупинило навіть те, що Заболотний був членом урядів СРСР, УРСР, академіком АН СРСР, президентом Всеукраїнської академії наук...

Без жалю спалено епістолярну спадщину одного з найвидатніших учених XX століття, аби його нащадки не знали поглядів широкого українця. Після знищення щоденника Данила Заболотного почали проголошувати ледь не поборником комуністичної ідеології.

Хоча, напевне, лише смерть у 1928 році врятувала його від неминучого знищення під час масових репресій.

У Радянському Союзі старанно приховувалося, що ставлення ба-

гатьох видатних науковців до Комуністичної партії було дуже далеким від захоплення. Наприклад, академік Володимир Вернадський писав до доньки: “Я дивлюся на більшовицький рух, як на велике нещастя. В їхньому середовищі нині відкривається рідкісний в історії обурливий вплив на життя людей великих злочинців і великих грішників. Убивці, злодії, грабіжни-

цінний вклад до скарбниці української національної науки й культури, а скільки їх ішло в чужі краї, розпоршувалося світами! А ціле покоління “розстріляного відродження”. Уже в XX столітті! А скільки майбутніх талантів знищено голодомором 1933 року. Замислившись, усвідомлюєш, що ім’я таким втраченим для українства силам — легіон. То втрачена слава України,

ному українському народові.

Уже кілька років лунає в ефірі авторська програма Василя Шендеровського “Нехай не гасне світ науки”, над якою він працює спільно з журналісткою Еммою Бабчук. Назва радіопередачі взята з вірша Пантелеймона Куліша “Молитва”, якого він присвятив українському вченому Іванові Пулюю.

У програмі розповідається про

50 УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ

ки. Люди з цього оточення впливають на життя Росії і всього світу...”

Типовим було записування науковців-українців у росіяни. Академія наук СРСР випустила довідник “Люди русской науки”, де привласнено не одне велике ім’я вченого-українця.

Науковець-фізик, громадський діяч і публіцист професор Василь Шендеровський пише: “Сьогодні вже відомо, що лише за останні кілька століть російський молох поглинув безліч талантів, котрі за інших умов могли б внести велико-

то знекровлення інтелектуального потенціалу українського народу”.

Влада пильнувала, щоб український народ не знав, які таланти з нього вийшли. У 1961 році математик Микола Чайківський безуспішно намагався надрукувати в багатьох газетах і виданнях статті про геніального математика Михайла Остроградського, де незаперечно обґрунтував, чому того слід вважати українським ученим. Остроградського вперто називали російським ученим.

Лише в незалежній Україні славетні науковці повертаються рід-

українських науковців, часто заборонених, розсіяних по світу, або ж зарахованих до числа вчених іншої національності.

Нещодавно столичне видавництво “Рада” на численні прохання радіослухачів і за сприяння Київської міської ради випустило в світ книгу Василя Шендеровського “Нехай не гасне світ науки”. Це матеріали однойменної радіопередачі.

Книга містить 50 нарисів про українських науковців, що зробили вагомий доробок до скарбниці світової науки й культури.

Василь Шендеровський ставить головним завданням показати любов науковця до своєї землі. Чимало вчених, про яких він розповідає у своїй книзі, працювало в “Просвіті”.

Наприклад, знаменитий український ботанік Микола Мельник активно працював у товаристві “Просвіта”, за що був нагороджений грамотою в 1903 році. Він зокрема розробив повну систему наукового найменування всіх поширених у нас рослин — понад двох тисяч видів. Його словник став першим повним зведенням української ботанічної номенклатури.

Видатний науковець-металознавець Іван Фещенко-Чотівський замолоду активно працював у київській “Просвіті” та інших українських громадських організаціях, а в 1918—1920 роках посідав міністерські посади в українському уряді.

Книга Василя Шендеровського “Нехай не гасне світ науки” буде цікавою і прихильникам його авторської радіопередачі, і всім, хто цікавиться історією України та її науковців.

● **Анатолій ЗБОРОВСЬКИЙ**

ЗАПИСКИ РЕЗИДЕНТКИ

Як багато різних, знаних тоді чи відомих тепер, імен у моєму записнику. І... ніколи не телефонуеш. Із кимось ми починали разом, ще в інституті чи на театральному фестивалі “Мистецьке Березилля”, співпрацювали в мистецьких проєктах, знайомилися на численних вечірках... Тоді, на початку 90-х, здавалося, що ми існуємо в одному нероздільному творчому потоці. Ми не називали це культурним відродженням, державотворенням чи іншими патетичними словами — ми просто перебували в єдиному потоці передчування особистісних звершень. Усе шумувало в одному казані — приватне і суспільне, що на початку розбудови нової України в наших уявленнях автоматично збігалось з державним. Проєкт, який ми 1991 року робили з ініціативи американської режисерки українського походження Вірляни Ткач, називався “У світлі”. Перед тим вона в Нью-Йорку створила виставу про Леся Курбаса “Світло зі сходу” з американцями різного національного походження. Тепер до проєкту долучилися й українські актори з Києва, Львова і Харкова. Негритянка з Нью-Йорка, що грала у виставі Любов Гакбуш, на Сумській вулиці в Харкові, з підручником української мови в руці, питає щось в ошелешених перехожих українською зі страшним американським акцентом. Це були реалії тієї пори. І питання в тому, чи не розуміли вони її через страшний акцент, чи просто не розуміли рідної мови. А, може, їх вражало те, що їхню мову вчить іноземка, а вони цієї мови не знають. Але все це захоплювало! Ми — є! Ми пізнавали себе відображеними в інших. Американка Еммі Греппел (її дід у 20-х емігрував з Одеси) знімала тоді фільм про цей проєкт і про те, що вони бачили довкола, на сході і заході країни. Минулого року Греппел писала мені, що хоче

ДЕЩО ПРО ГОЛОД

приїхати і зняти другу частину — про те, які ми стали тепер. Де хто, питає. Хто де, відповідаю. І думаю не тільки про колег із того, такого вже далекого проєкту, а про багатьох, із ким зводила доля у творчій роботі й розвела. Залишився тільки записник із прізвищами й номерами телефонів, які ти навряд чи набиратимеш. Хто — емігрував, хто обслуговує індустрію розваг, кого вже немає, хто взагалі не хоче мати справу з мистецтвом, а деякі залишилися в такому театрі, який я не можу відвідати з естетичних і етичних причин. Пошукова стихія, розкутість мистецької постави, право на експеримент... — агонія, де ви — лицарі живої субстанції творення? Поодинокі, хто залишився в строю, обстоюють свій мистецький світ, свою естетику як останню барикаду. Мистецтво для них стало внутрішньою життєвою етикою, “мирським монастирем”. Що сталося: чи плівка з камери американського кінорежисера засвічена тим світлом, що “У світлі”, чи показує ніщо, білі плями, порожнечу спілкування в нашому мистецькому сьогоденні... І це за 14 років — не війни чи інших соціальних потрясінь, а “розбудови” нової держави і культури. Може, так і буває: старіємо, заспокоюємося, “мудрішаємо”. Розлітаємося кожен по своєму, і все... Зрештою, кожен відповідає за себе.

Еммі Греппел привезла свій фільм в Україну тільки через 13 років і показала його в Києві влітку минулого року — вузькому колу учасників проєкту, дипломатів і сучасних студентів. Не знаю, що відчували дипломати, — їм за статусом належить усе схвалювати, а враження наших людей від хроніки того часу можна сформулювати фразою: невже ми так жили? Погане швидко забувається, витісня-

Фото Г. Оборської

ється зі свідомості, але щоб настільки не ідентифікувати себе зі своїм минулим? Що ця амнезія має означати? Американці 1991 року зафільмували і порожні прилавки, оздоблені бляшанками з морською капустою, і черги, і “виступи” “Білого братства”, і путч, і гостинність наших столів (при порожніх прилавках), і людей на вулицях, у майстернях, на фуршеттах, їхні відповіді, наївні й мудрі, безглузді й проникливі..., нашу розгубленість, і сподівання, і потворність, і зворушливу красу людяності... А головне — над усім тим хаосом соціальних перетворень — лейтмотив мистецької роботи. Хоч би що трапилося, вона має тривати — співпраця людей різної долі, згуртованих спільною надією. Дехто зі студентів Могилянки на перегляді плакав — мовляв, їм показали, звідки вони “родом”. Уявляєте, що означає брак вітчизняної кінодокументалістики?! Молоді люди не знають фактури життя, яка була ще 10—12 років тому. І мова про інше: чи варто їм таке знати? Це ж ґрунт, щоб рухатися не в культурній порожнечі... До широкої української аудиторії фільм так і не потрапив

— умови капіталістичного ринку. Отак усе закінчується — контрактами й безглуздям.

Американці влітку 2004 знову щось мляво знімали, тоді поїхали, а коли настали грудневі дні, благають — зніми нам хоч щось на Майдані! Я знімала для них, але... було якесь дивне відчуття штучності. Ми розминулися в часі... Я згадувала той фільм 91-го року, тодішню площу Жовтневої революції, людей, що стояли на майдані під московську радіотрансляцію з “голосом Левітана” про запровадження надзвичайного стану — це була заведена бомба, люди були готові на все, щоб не повернулося минуле... І що? Якесь дежавю? Збіг? Нагадування, що можемо в черговий раз профукати... Що? Шанс? Долю? Дати себе ввести в оману, знову заснути, а тоді майструвати нове життя на старому, сплюндрованому обійсті?

Ну, добре — як кажуть: ars longa, vita brevis.

Можна багато говорити про відсутність того і того, про мізерну кількість одного чи засилля другого. Кожен додасть свій список того, чого йому бракує тепер як споживачеві чи творцю культури, або то-

го, що його нестерпно дратує. Безумовно, культурні запити людини не однакові. Що вища освіченість, багатший душевний і духовний досвід людини, то більш вибаглива людина до того, що потрапляє в коло її культурного існування, що може наситити її духовно. Проте вся шкала складників і функцій системи мусить бути наявна і збалансована — нехай ідеться про людський організм чи про організм суспільний і культурний. Відсотки співвідношень можуть бути різними, але всі щаблі системи мають бути заповнені. Тобто свого “хліба й води” потребує не тільки “народ”, а й “мистецька еліта”.

Додам свій список і я.

Так сталося, що я не маю МОГО Києва, внутрішньої топографії СВОЇХ місць відпочинку і місць зустрічі з іншим, своїм за групою крові... улюбленого, не спаскудженого попсою парку, де зазвичай прогулюєшся, чи затишної кав'ярні, де можеш випити кави, смачно перекусити і погомоніти з приятелем, чи “свого” магазину, де купуєш іще теплий хліб чи булочки до сніданку у привітної продавщиці... Ніби дрібниці... Хоча, ймовірно, усе починається саме з цього — зі свого малого світу, улюблених маршрутів, чистоти під'їзду, вулиці, гарних фасадів будинків... Ці, тільки на перший погляд прості й неонов'язкові речі викохують нашу душу, наші митецькі запити, живлять наш творчий світ. Бо дали, за буденним життєвим простором, розходяться інші кола: життєтворче, мистецьке, громадянське тощо. І коли тобі бракує твого кінозалу, театру, часопису, книги, музею, фахового діалогу тощо, то це називається тотальний інформаційний голод в окремому взятті країні за панування світових інформаційних технологій. І чи це не форма голоду, який винищує генофонд нації? Питання... Чи довго ми так витримаємо?

• **Наталія ШЕВЧЕНКО**

ГОСТРИЙ КУТ

Нещодавно в інформаційній агенції УНІАН відбулася прес-конференція за участю Євгена Сверстюка, Максима Стріха, Станіслава Кульчицького, Ярослава Яцкова, Андрія Мокроусова, Михайла Свистовича — їх, різних за віком, фахом, політичними переконаннями, світоглядом об'єднала позиція, висловлена в Заяві “Проти ксенофобії, за європейську Україну” (ініціаторами виступили Мирослав Попович, Наталія Яковенко, Олександр Майборода, Юрій Шаповал, Микола Рябчук, Мирослав Маринович). Основна теза документа полягає в тому, що нова українська влада, яка проголосила своїм пріоритетом євроінтеграцію, безпорадно спостерігає за діями маргіналів, “переважно пов'язаних із Міжрегіональною академією управління персоналом і асоційованими з нею структурами, які під прикриттям псевдопатрістичної риторики намагаються ствердити в очах світу, здавалося б, давно розвінчаний стереотип України як заповідника ксенофобії”.

Приводом для оприлюднення цієї Заяви стало звернення керівників Міжрегіональної академії управління персоналом та близько сотні “науковців, громад-

УКРАЇНЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ПРОТИ КСЕНОФОБІЇ

ських та політичних діячів” до вищих посадовців України із закликом “припинити злочинні дії організованого єврейства України”. Наприклад, “факт зменшення населення України на 4 млн. осіб — це доказ планомирної організації пограбування єврейством національних багатств України”, підкреслено у зверненні. У ньому також міститься заклики доручити Генеральній прокуратурі, Міністерству внутрішніх справ,

Службі безпеки України провести розслідування діяльності єврейських релігійно-етнічних організацій. А також скасувати у встановленому порядку укази колишнього президента Леоніда Кучми щодо “нагородження керівників організованого єврейства державними нагородами України”.

Це звернення датоване квітнем 2005 року, і в журналістів постало цілком слушне запитання до учасників

акції “Проти ксенофобії”: чому ж ви так довго мовчали?! На що Максим Стріха (він працював над текстом Заяви як редактор), сказав, що довелось подолати коломасальне відчуття гидливості, бо “коли заглиблюєшся у цю тему, таке враження, наче копіраєшся в лайні”.

Євген Сверстюк поширення ксенофобії порівняв з екологічним лихом. “Ми живемо у дуже засміченому суспільстві, яке дуже легко

може бути інфіковане всілякими вірусами. Що можна робити для оздоровлення суспільства? Наївно думати, що цей процес може піти згори. Так, Президент може задавати належний, високоетичний тон. Але ж задавати тон можна для інструмента, який звучить. А тут — розлагоджені нерви. Коли я по радіо виступаю у прямому ефірі, надходить багато дзвінків із запитаннями, вислуховуючи їх, я дивуюся, як багато хворих людей, які не потребують жодних логічних аргументів у відповідь. У нас є проблеми з оздоровленням самого господаря країни — народ принижений не може шанувати іншого народу”, — наголосив відомий правозахисник і філософ. Справді, “коріння проблеми — не в існуванні МАУП або заявах тих чи інших ксенофобів, а в нашій невідповідності до відвертого зла...” З повним текстом заяви можна ознайомитися на сайті: www.maidan.org.ua. Ініціатори Заяви пообіцяли у вересні цього року організувати “круглий стіл”, за яким відбудеться докладне обговорення порушених у Заяві проблем.

• **Микола СКИБА**

КУЛЬТУРНИЙ ЛАНДШАФТ

В ІМ'Я ЗГОДИ

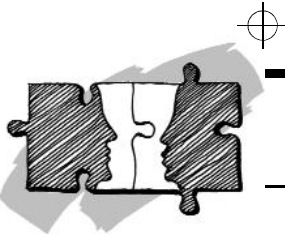
Так назвали придорожню мармурову чотиригранну стелу з національною кримськотатарською символікою і написами-молитвами мовами багатьох народів Криму на в'їзді в курортне місто Саки.

Споруджений на добродійні пожертви місцевих мешканців різних етносів поруч із православним хрестом, новий пам'ятний знак став своєрідним символом порозуміння між людьми. У такий небуденний спосіб сакчани увічнили знайдену ними модель співіснування у злагоді, без міжконфесійних і національних чвар. Тепер кожного подорожнього цей знак зустрічає викарбуваними на ньому добрими напутніми словами, молитвами і благословеннями в ім'я добра, злагоди й миру.

• **Віктор ХОМЕНКО, Крим**

Фото Г. Оборської

У Києві багато знакових місць. Не візьмуся перераховувати: надто різні вони своєю суттю. Наразі звернемо увагу на вулиці Пушкінську і Прорізну. Є підстави вважати, що їх перетин — особливий. Надто неоднозначні відгуки мистецької братії, котра любить випити кави біля блаженного гастроному, потереве-

нити про вертикаль життя і смерті... Хтось у такий спосіб підкреслює свій статус митця, принаймні нагадує... Хтось рятується від самотності. Дехто зневажає цей "п'яний кут", а комусь він навіть байдужий. Сяк чи так, але енергетика перехрестя є такою, що підігріває рефлексії на тему часу і простору...

«У КАВ'ЯРНІ РУКИ ДОВГІ...»

Олесь УЛЯНЕНКО — письменник, автор багатьох романів. Попри "чорнушній" імідж серед мистецької спільноти, чоловік незлобивий, навіть лагідний. Тільки Всевишній знає, чому довкілля постає перед митцем у таких нереспектабельних образах. Лірик фізіології і смітників буття, він намагається балансувати на межі естетики потворності і краси. Коли йому це вдається, завжди з'являється якийсь педант-буркотун, щоб процідити: "Фе..."

— Я б не сказав, що на цьому перехресті затишно. Сюди сповзають митці-невдахи, яких деінде ніхто й не знає. В основному — це пияки, алкоголіки, їх навіть міліція не хапає. Може, тому й товчуться тут. Та й кава дешева...

— Але ж через дорогу масо "Купідон", де збираються митці з відносним літературним іменем і грошима...

— Тому що тут центр міста. Та й збирається там три з половиною каліки, котрі самі себе вважають "золотою ротою", але вже майже нічого не пишуть. На що Прорізну я не люблю ходити. Ще недавно обминав десятою дорогою, бо це місце незбутніх надій і наполеонівських планів. Чорна діра. Та ще й хоч у кого ткну — викапаний персонаж "палати № 6"...

Може, і хотілося б, наслідуючи римський стиль, сказати про Юрія БЕДРИКА лаконічно: поет... Але не це доміняє його натури. Педантичний філолог чи філологічний педант... Так чи інак, але ці риси допомагають Бедрикові заробляти на хліб працюю літредактора. Мас руді, майже помаранчеві вуса. Якби не всміхався, то був би схожий на Фюрера...

— Для мене це місце абсолютного нічого не важить. Одне зі ста цілком рівноцінних — не більше. І ніяких сантиментів. "Кулінарка" — то було дещо інше. Місце, де багато митців познайомилося з багатьма митцями. А це... Не знаю, чи то бліда тінь, чи взагалі не тінь...

Незнайомець обізвався зненацька. Вигулькнув із-за моєї спини і загав якимсь презирливим баритоном. Я ще встигла подумати: "Його теж, мабуть, зачепили в'їдливо-жовчні усмішки..." На моє прохання назвати своє ім'я, незнайомець, нервово озирнувшись, відмовив.

— Знакове перехрестя, незнакове перехрестя... Байдуже. Просто тут є цікаві точки. Пам'ятник туркменському поетові, якого в народі назвали Бен Ладен. Через дорогу пам'ятник Курбасові, нижче — пам'ятник Паніковському. Дивно, але "новобрачні" кладуть квіти комусь не до Курбаса. Їх уперто тягне до Паніковського. Так би мовити, "свій до свого по своє..." Спостеріг якое дивовижну сцену. Китаєць, котрий нагадував майстра бойових мистецтв, поклонився Паніковському і довго стояв, медитуючи біля пам'ятника. Мабуть, у голові цього китайця промайнула думка, що недостойній людині пам'ятни-

ка ніхто не поставив би і квітами не прикрасив би. Цікаво, що б він подумав, якби дізнався, що цей літературний персонаж найбільше любив красти гусей? Це ж тут, на розі Пушкінської і Прорізної, він удавав із себе сліпого, а городовий Небаба за певну плату дивився, щоб його ніхто "не обіжав". Потім той Небаба став театральним критиком, а Паніковський — пам'ятником. Що ще цікавого? Наприклад, магазин "Дитяче харчування", у якому легше купити горілки, аніж дитячої їжі. Поруч арт-кафе "Купідон". Якщо вам припече і ви там схочете піти в туалет — доведеться шось замовити, інакше не дозволять. Європа! Вони страшенно горді з того, що художник Кауфман розмалював їм стіни. А ще до них постійно ходить поет Римарук. Кажуть, грає там у шахи...

Якби цей доброокий чоловік не назвав свого імені, то я його також зарахувала б до незнайомих. Відрекомендувавшись Василем ДОВЖИКОМ, він назвався дитячим письменником і радіожурналістом.

— Для мене це знакове місце. Колись було кафе "ХЛАМ", де збиралися митці. Воно було на Хрещатику, у приміщенні теперішнього "Макдональдса".

— Назва не надто лірична...

— Це — аббревіатура. Розшифровується вона просто і прозаїчно: "Художники, літератори, артисти, музиканти". Отже, кафе це зникло, і дідько з ним. Люди вибрали інше місце: на розі Пушкінської і Прорізної. Коли тобі зовсім самотньо, тому що у великому місті завжди самотньо, ти приходиш сюди, до людей. І тобі легшає, ніби відігравешся. На цьому перехресті в кожного є свої знакові місця. Наприклад, ось тут, над гастрономом, жив дитячий письменник Анатолій Георгійович Костецький. Цього року його не стало. Знаєте, коли людина відходить, то всі "записуються" у друзі... Мені просто пощастило співіснувати поруч із ним. Зустрічалися часто, особливо останні три роки. Анатолій тяжко хворів, я його відвідував. Мені навіть ключ зробили. Я не здивуюся, коли тут з'явиться меморіальна дошка з його іменем... Угору по Прорізній — Молодий театр. Тринадцять років там ішов мюзикл

"Золоте курчатко" в перекладі Василя Довжика. А у дворі того будинку, де меморіальна дошка Плужника, жив прекрасний художник Микола Черниш. У його майстерні минала моя юність і відбувалося творче становлення. Там же, але на респектабельному поверсі, жила сестра Бажана. Я щасливий, що був знайомий із нею. Наче зараз пам'ятаю: вишуканий інтер'єр, камін, непорожня розмова...

— Отже, не випадкове місце... Але спитаю про інше... Є таке кийське явище, як "булгакоманія". Будинок-музей, ажіотаж... А тут ось ходив і жив потужний український поет Микола Плужник. Як там щодо музею "на поверсі шостої"?

— Щодо "маній" довкола Булгакова, то не треба забувати, кому це вигідно... Мені здається, що в бібліотеці імені Плужника напроти будинку, де він жив, має бути кімната-музей поета. Але краще про це розпитати в Леоніда Череватенка. Той на Плужникові знається досконало.

Поет Олександр ІРВАНЕЦЬ має здатність з'являтися і зникати несподівано. Скільки разів так було: "О, дивися, попереду Ірванець!" І тільки-но хочеш вдихнути перед наступною фразою, — аж слід його вихолов... Як привид. Насправді ж ніякої паранормальності: просто буфонада, балаган, бутафорія. До сказаного можна додати худорулю постать, великі вуха і здатність запечатати минулу побутову фразу крутим іншомовним словцем...

— Навіть якби тут не було всіх цих кавових закладів, сюди тягнуло б людей. Таке вже тут місце — енергетичне. Очевидно, і кількість пам'ятників не випадкова. От тільки який зв'язок із Києвом має пам'ятник туркменському поетові? У заквітчаному скверіку також завжди товчуться люди... І ніби не центр міста... Тут призначають побачення і ділові зустрічі ті, хто вже дав собі раду в столиці. Селюки зустрічаються біля головопштамту. Себто це перехрестя є таким собі підкресленням соціального статусу. Така ось моя рефлексія...

На славнозвісному перехресті поета й музиканта Віктора НЕДОСТУПА можете помітити далеко. Свій соціальний статус він під-

Фото: Г. Оборської

креслює переважно вранці. Його харизматичний коротко підстрижений череп і високий зріст важко обминути. Позаочі Недоступа називають астральним солдатом. Мабуть, через те, що любить тлумачити сні і знається на метафізиці. Тільки одна порада: не дивіться Недоступові прямо у вічі. Він цього не любить. Але якщо ненароком задивилися, то якнайшвидше відведіть погляд і чимдуж утікайте. Може, і минеться...

— Після війни в центрі міста відібрали квартири в багатьох людей. Мовляв, за співробітництво з німецькими окупантами. Натомість туди позаселялися енкаведисти та інша чиновницька рать. Їхні діти, як правило, пішли в "босюки" або в богему. Тому що не любили своїх "дуже правильних" предків. Радянські "батьки і діти" — якраз їхня тема, і нічия інша. Це добряче вплинуло на мистецьку ауру цього перехрестя. Крім того — кава... Слабкий наркотичний напій, але він якось налагоджує людські біополі. Принаймні налагоджував, бо зараз ця система вже розпадається. З'являються нові кав'ярні, у яких дорогі напої і презентабельні клієнти. У принципі, це непогано: дає можливість відмежуватися від алкоголічної мистецької тусні.

— Може, усе не так однозначно? Ти ж полюбляш пити каву на Пушкінській...

— Кожного тягне на цей "п'яний кут"... Особисто я тамтешню каву п'ю вранці. Тоді там найкращі люди. Узагалі свого часу в Києві усталилася своєрідна кавова культура.

— Само собою, її не порівняси зі львівською...

— Звичайно. Хоч обидві вони відштовхуються від ритуалу спілкування. У Києві до певних канонів увиходило вистояти чергу. А як інакше? Не підігрівши бажання, не відчуєш насолоди. Тепер уже багато що змінилось. Але є доволі старі кадри, які не ламаються. Це — київські антики. Час від часу вони з'являються з шизойдним вогником в очах. Мабуть, коли вони зустрічають мене, то думають те саме... Таких архетипних кав'ярень, де люди почувають специфічну єдність, у Києві вже небагато. Свого часу там полюбляли вештатися різні стукачі й провокатори. Їх і тепер туди тягне...

— Буквально якась ремінісценція з булгаковськими персонажами, які тинялися по знакових місцях, стримовані повним місяцем...

— Так, щось у цьому є... Під час Помаранчевої революції цієї стукачності тут кишло... Але дідько з ними... Є ще один прошарок "перехрестя" — хрещатицькі бандюки. Окремі з них навіть мають своєрідний інтелігентський шарм. Коли вони випадково зустрічаються десь у Москві чи Нью-Йорку, то зринає фраза: "У кав'ярні руки довгі..."

ЛІРИЧНА ОПОЗИЦІЯ

ЧАС ТУТ ЗАМКНУВ ЧАВУННУ ПЕТЛЮ...

Відчуття часу — не стільки дарунок, скільки прокляття Боже. Якраз воно заводить нас на ті терени, де з неймовірною гостротою ми бачимо себе такими малими, що починаємо сумніватися у власній присутності. Власне, такі метаморфози зору — результат суєтного богоборства і гіпертрофованих честолюбств тієї братії, який уже несла покинуті сізфову працю — вивалювати на папір кошлатих привидів власної підсвідомості. Знайомлячись, ми з особливою насолодою наголошуємо своє письменництво, маллярство, політичну підкованість, неподібність до інших і висмоктану з пальця подібність до Бога. Ця форма віртуального божевілья єднає нас у той різновид комах, які шукають не стільки Христа, скільки перехрест, не стільки точок зборки, скільки місця зборищ. Зібравшись десь на розі Пушкінської і Прорізної, уже самим напрямом своїх думок ми творимо той простір, у якому нічого не відбувається. Час тут замкнув чавунну петлю. Слухаючи безконечно нудні мимрення і скиглення тих, хто претендує бути елітою нації, починаєш розуміти, що все це, помножене на вічність, є досконалою моделлю пекла, ідеального точкою відліку для камінного господаря, який прагне зірватися з п'єдесталу і, серед сірчаних випарів, подібно до гоголівської відьми, наярювати кола в тісній церквці українського буття. Його жажні пересування, відсутність перспективи та власна мертвотна нерухомість збудили наш страх, і ми на якийсь час змінили перехрестя. Відчуття неймовірної енергії і сили забило нам подих. Збившись до купи і мільйонноголосо заволавши "...Нас багато...", ми таки спробували розірвати кам'яну петлю нерухомості. Наскільки вдало, покаже час, який зупинився на розі Пушкінської і Прорізної.

• Сторінку підготувала
Уляна ГЛІБЧУК

• Андрій ОХРИМОВИЧ

ВІД АВТОРА

СВІТЛО З-ЗА ҐРАТ?

Розумію, що від проекту “Світло жінки” ви, шановні читачі, очікували життєрадісних історій. Але жінки не завжди бувають радісними й успішними. І заплющувати очі, щоб не бачити цього, — обманювати себе. Тема пропонує нових матеріалів — жінка в ув’язненні. Таких жінок занадто багато, щоб оминути цю проблему. Щороку на волю виходить від 5 до 7 тисяч українок. І стається так, як у пісні покійного Володимира Висоцького: “Мне вчера дали свободу, что я с ней делать буду?” Ці жінки після ув’язнення переважно вже не мають ні сім’ї, ні житла, ні дітей. І, найгірше, — вони не знають, як жити в цьому світі. Щороку — понад п’ять тисяч “чужих” жінок у “чужому” світі. Фізично хворих. Без грошей. Без освіти. Без можливості знайти любов серед нас, знайти розуміння. Так, за злочин потрібно карати. Але чи завжди покарання відповідне? Маленька (вибачте, патріоти) країна, у якій 13 жіночих виправних установ. Вагітні жінки в СІЗО. Дитячий будинок у колонії і нічлі (бо держава матір’ю не стає, хоч би що казали насупроти) діти в інтернатах і на вулиці. Станом на 1 січня цього року в Мелітопольській виховній колонії для неповнолітніх осіб жіночої статі перебувало 154 дівчини. Невже це країна злочинниць і рецидивісток? Невже лише через ув’язнення можна виховати нову націю? Яку?

КОМЕНТАР ФАХІВЦЯ

Наша держава після Помаранчевої революції вибрала європейський вектор, але все залишилося балаканиною, якщо ми не вдамося до європейських перетворень. Хочу сказати, що між демократією і становищем людей у тюрмах можна ставити знак рівності. Адже якраз ситуація в тюрмах відбиває рівень демократії в країні, показує, що відбувається з моральністю країни, захищеністю людини. Ми дістали тяжкий спадок, у якому — досвід ГУЛАГівських таборів, в'язниць советського і постсоветського періоду. Наша країна посідає перше місце в Європі за кількістю ув'язнених і за термінами покарання. Ми маємо величезну кількість тюремного населення — 200 тисяч осіб. Я знаю, що наш Президент ужаснувся і заходився різко зменшувати цю кількість. На сьогодні у структурі Державного департаменту України з питань виконання покарань є 180 установ (131 виправна установа, у т. ч. 11 — для неповнолітніх, і 33 слідчі ізолятори). Станом на 1 січня 2005 року у виправних колоніях для засуджених жінок перебувало 8 300 осіб, із яких 2 740 є засудженими неодноразово. Отже, в Україні існує переважно каральна судово-практика, орієнтована на безальтернативне застосування покарання шляхом позбавлення волі! Як наслідок — маємо хронічно переповнені слідчі ізолятори й установи в галузі виконання покарань, переповнені жінками, які не мають достатнього харчування, належного медичного обслуговування, санітарно-гігієнічних норм утримання тощо. Звісно, кажуть, — що таке 200 тисяч? Нас — 46 мільйонів. Нічого схожого! Це 200 тисяч, які постійно змінюються.

Я хотіла би звернути увагу на те, що жінок у цьому круговороті небагато. Це окрема тема — чому жінок мало порівняно з чоловіками. Ми можемо виховати, ми вже виховали половину населення, яка не грабує, не краде, не ґвалтує, не знущається. Це — жіноча половина населення. Жінок ув'язнюють в основному за корисливі злочини. Є жінки ув'язнені за наркотики. І незначна частина — за вбивство. У нас так виховують жінок. Їх не вчать стріляти, давати здачі. Їх учать піклуватися про близьких. Коли жінку ув'язнюють, ці настанови не зникають. Отже, жінка потрапляє в СІЗО. Це маленькі приміщення, де багато людей і де ледь можна дихати. По суті, людина має бути там тимчасово. Але сидять там, буває, більш ніж рік, інколи — два роки. Це аномалія, це злочин проти людини! Коли ці люди потім ідуть у колонію, то для них це наче відпочинок. Колонія — теж місце

не допоможе. Приїжджаєш у коло-
ню і запитуєш: "Що вам треба?
Вам потрібні передачі?" А вона ка-
же: "Дізнайтеся, де мої діти. Я не
знаю, де вони. Мені сказали, що
десь між Сімферополем і Севасто-
полем є дитячий будинок, що вони
начебо там". Інша каже: "Зателе-
фонуйте до моїх стареньких бать-
ків. Вони мені не пишуть, але я
люблю їх і турбуюся про них". Нас-
лідки ув'язнення — трагічні. Через
декілька років ця жінка втрачає
елементарні навички. Вона питає:
"Смажить картоплю? А що це та-
ке? Як це? Я не пам'ятаю".

Ми маємо сумну статистику. Я її називаю пенітенціарним внеском у демографічну проблему в Україні, тому що, виходячи з колонії, жінки, як правило, не народжують дітей, не створюють сім'ї. Вони не можуть цього зробити. І так рік у рік. Так, можемо говорити про ресоціалізацію й адаптацію. Є "Karitas", який відсилає цим жінкам подарунки, улаштовує побачення з

Крім того, 36,3 відсотка не мають спеціальності взагалі.

Треба провадити мову й про те, що жінки виходять із колоній хворими. Туберкульоз, СНІД. У нас епідемія. Цього вже ніхто не приховує. А коли зібрати сотню людей в одному приміщенні на декілька років, небезпека інфікування катастрофічна. Я от пишу для жінок книги, розповідаю про небезпеку, а потім приїжджаю в колонію і бачу ці рути, порепані від морозу, із яких сочиться кров, і думаю, а кому я це розповідаю, навіщо? Усі мої поради — марні. У жінок різні застудні захворювання, поламана психіка. Отже, що ми маємо на виході? Асоціальну, зламану істоту, яка привичаїлася до жорсткого режиму. Вона вже боїться жити в нормальному світі, вона не знає його. У нас найдовші терміни покарання. За якусь дрібницю можуть ув'язнити на 10—15 років, і — «відпочивай, культуро». На волі жінка прагне щось укріпити, щоб повернутися назад.

Більшість жінок (третина) відбувають покарання за корисливі злочини. У Європі панує виважений погляд, там жінок у тюрми не запроторюють. Мене обурює підхід наших ЗМІ, які звикли смакувати випадки жорстокості, не аналізуючи причин. Так, на рік є 2—3 такі випадки. Але ж решта жінок — інакші. А в нас день у день повторюють: “Вор должен сидеть в тюрьме”. Хоча в дольому світі зрозуміли: що жорстокіше покарання, то менша його ефективність. Наші покарання не відповідають принципів “око за око”. У нас — “за око — два ока, а то й голову”. Ось наша система покарання. Ми ніколи не бачимо людину за злочином. Чи це старенька бабуса, у якої зберігали макову соломку, а вона навіть не знала, що воно таке. Чи це... Та ні, їх немає. Вони всі давно відкуплені. Коли я їджу в колонії, я бачу лише жінок, які були на периферії наркоторгівлі. В основному сидять наркомани, яких потрібно лікувати. Ти ув’язнив цю дитину, яку треба лікувати, і що? Твоя дитина, яка купила дозу, вилікується від цього? У нас проблема алкоголізму. Наркоманів — одна сота в порівнянні з алкоголіками. А по телевізору рекламують алкоголь. Я не за легалізацію наркотиків, я проти демонізації. Цих людей треба лікувати!

Третя категорія — жінки-вбивці. Це, в основному, жертви до-

ства. Нечинний
не насильство
ед вибором: або
яка навіть убила
о мучителя і че-
юю знайому, не

заміритися на нас із вами. Серед жінок ніколи не було серійних убивць. Отже, жінка не становить для нас із вами значної суспільної небезпеки. Навіщо ж тоді фізично й психічно калічити цих жінок?

Я обурена критикою нового уряду. Адже ситуація змінюється на краще. Президент змінює кадри, але щоб зламати цілу систему, потрібен час. Що ж потрібно? У нас немає належної адвокатської підтримки жінок. Так, Колесников має сидіти в тюрмі. І нехай ті 150 братків піняться. Вони кажуть, що він соціально незахищений. А в нас у Кримському СІЗО вагітна жінка сидить, вона вже народила і з дитиною сидить. Вона соціально небезпечна, а Колесников і з своїми злочинами — ні? Йому там, у камері з телевізором, погано, а тій жінці — добре? Призначте їй домашнє ув'язнення, нехай вона піклується про своїх дітей, думає, куди їх прилаштувати, щоб потім не шукати в інтернатах.

Нам потрібна служба пробацій (умовних засуджень). Тоді суддя знатиме, як судити. А то прокурор просить максимальний термін і суддя його дасть, бо ніхто не вникає. Потрібно запровадити програми примирення. Щоб людина могла повернути те, що вкрала, вибачитись, усвідомити хибність свого вчинку. Бо в тюрмі злочинці не усвідомлюють нічого, вони почувуються жертвами; потерпілий не має компенсації, а злочинець іде в тюрму. Уже навіть судді не витримують. Якби "єсдепенулики" хоч трохи думали про людей, про тих мам, про тих діток бездомних, а не лише про свого Колесникова, вони б уже давно ухвалили закон. Чомусь у Юлії Тимошенко в камері не було телевізора. Її вкинули до найгірших рецидивісток, і ті братки туди не бігали. Ці жінки зараз лише Тимошенко й вірять. Вони вірять, що прийшла нова влада, і щось зміниться. Треба допомагати владі. Люди не повинні йти в тюрму. Ми не маємо права калічити цих людей. Ми — прекрасна країна. Ми стоїмо перед вибором: або станемо людьми й навчимося не відповідати на зло більшим злом, або... А іншого шляху в нас і немає.

ЧИ ПОТРІБНО УВ'ЯЗНЮВАТИ ЖІНКУ-ЗЛОЧИННИЦЮ?

На це запитання відповідає координатор проекту від МВФ “Шляхи до реформування пенітенціарної системи та захист прав ув’язнених жінок” Руслана БЕЗПАЛЬЧА.

ГУЛАГівського типу, де в одному приміщенні живе загін — 100 осіб. Ви живете день у день, не маючи відчуття приватності, із сотнею людей. Коли я працювала із жінками, які поверталися із сексуального рабства, вони казали, що найстрашнішою для них була відсутність приватності. І от, уявіть собі, потрапляє ця жінка в СІЗО і все — її виключено із цього світу. Вона не знає, де її діти і як взагалі в неї ще є діти. Вона не знає, де її батьки. Чоловік уже її не знає. Як правило, із ними розлучаються. Ми знаємо, що жінки, які привезли передачі, стоять під чоловічими колоніями. Але чоловіки (не тому, що вони погані, а тому, що так замалею на вчені, що піклуються про них, а не вони про когось), як правило, покидають цих жінок. Чи має жінка можливість дбати про себе? Вона не має такої можливості! Тож утрачається її жіночність. Розумієте, поняття жіночності — це поняття нашого другого "я". Немає поняття "людина" — є чоловік і жінка. І втрачаючи те, що ми називаємо жіночністю, жінка втрачає себе. Тому ресоціалізація, повернення жінок у суспільство інколи рідч неможлива. Навіть у СІЗО, через те що жінка втрачає зв'язок із родиною, вона надломлюється, буває, настільки, що жодний психотерапевт

дітьми. Є інші програми, є Київський центр соціальних служб. Ми допомагаємо жінці отримати паспорт, без якого вона не може стати до роботи й заробити гроші. Цю жінку ніхто ніде не чекає. Її намагаються якомога швидше виписати із квартири. Ми повинні знайти їй роботу. Але ж ми не завжди можемо знайти роботу навіть для тих, хто не перебував у колонії. А тут? Що колишня ув'язнена вміє? Та нічого вона не вміє. Єдине, що з колонії вона виходить швачкою, — притому дуже низької кваліфікації. Тож кому вона потрібна зі своєю низькою кваліфікацією? Тут таких знаєте скільки? Ув'язнені жінки — це загалом бідні жінки, які не мають освіти. 13,4 відсотка не мають базової середньої освіти, 16,8 — повної середньої, а 3 відсотки жінок мають тільки початкову. Лише 3,4 відсотка мають вищу освіту.

колонію, до звичного світу. А що вона тут має? Нічого вона не має.

Тоді уявімо, ніби в нас немає дітей-інвалідів, у нас немає дітей загиблих гірників, немає проблем, ми зараз усе облищимо й заходимося ресоціалізувати жінок після ув'язнення. Так? То, може, треба з голови стати на ноги, може, варто подумати, що цього не повинно бути? Може, щось неправильно в данському королівстві? Може, коли ми стільки років знущуємося із цих людей і нічого не змінюється, то треба щось робити. Так, жінка вкрала 200 грн., її покарано на чотири роки. А за цей час держава на неї витратила 10 тисяч. То, може, якщо ми дамо жінці 10 тисяч, — вона й не вкраде тих двісті гривень? За ґратами — бідні люди, які не мають освіти. Це — соціальна причина. Це бідні, які є в усьому світі, не лише в нас.

Нечинний закон про домашнє насильство ставить жінку перед вибором: або вона, або її. Жінка, яка навіть убила свого домашнього мучителя і через ревності — свою знайому, не заміриться на нас із вами. Серед жінок ніколи не було серійних убивць.

Із пані Мартою БЛІХАР ми познайомилися випадково — завдяки Ользі Черешнівській, виконавцеві обов’язків директора благодійної організації “Карітас-Київ”, про діяльність якої ви зможете прочитати в одному з наступних чисел нашого тижневика. Є в цієї організації проект, спрямований на допомогу ув’язненим матерям та їхнім дітям. Пані Ольга й розповіла мені про жінку, яка пише величезну кількість листів цим жінкам і працює з такою віддачею, що працівники “Карітасу” навіть не знають, що буде з проектом, якщо пані Марта не зможе з ними співпрацювати. Але наразі ця сильна жінка, яку в підпіллі називали Бджілкою, яка пройшла через сталінські табори, не має наміру здаватися.

БОРОТИСЯ, ТЕРПІТИ, ВИЖИТИ, ЩОБ ДОПОМАГАТИ

— **Пані Марто, я знаю, що Ви працюєте у проекті “Карітасу” й листуєтеся з ув’язненими жінками. Відколи Ви в цьому проекті?**

— Я працюю тут із 1992 року, від заснування “Карітасу”. Нам було спочатку досить важко — висока орендна плата за приміщення тощо. Якби не засновник і директор отець Ігор Онишкевич, який вишукував жертводавців. Ми хотіли допомогти людям, які опинилися за межею бідності. Тоді ж ми організували службу допомоги ув’язненим матерям і їхнім дітям. Я хочу сказати, що люди через те, що в нас так довго була атеїстична система, не знали дороги до Бога й коїли різні злочини. Вони шукали виходу своїми способами. Ми не питаємо в цих жінок, чому вони потрапили в колонію. Але буває так, що вони самі нам розповідають. Ми намагаємося їм допомогти морально, підтримати духовно й матеріально. Раніше нас підтримував один німецький священник, який дуже нам допомагав речами і якісними продуктами харчування. Тепер він уже старенький і не може цим опікуватися. Ще нас підтримував австрійський “Карітас”, і ми могли дещо купити цим жінкам. Вони,

Слідство було дуже страшним, не можу навіть оповісти, що вчиняли з людьми. У камерах умикали дуже гучні машини, так що вуха не витримували. Не давали їсти, спати, сидіти — били, катували.

як правило, просять предметів гігієни. Зараз нам важче, бо немає якоїсь сторонньої підтримки. Отець Ігор намагається знайти жертводавців. Ми надсилаємо ув’язненим жінкам речі, цукерки, листи, за які вони дуже вдячні. Ось я зачитаю уривок із листа однієї жінки, щоправда, російською (бо загалом вони пишуть російською мовою): “Получила вашу посылку. Огромное спасибо. Многими вещами благословила девочек. Оставила себе самое необходимое. Вы не представляете, какое огромное дело вы делаете. Ведь для очень многих эти вещи — единственные приличные, которые они берегут и надевают в особые случаи. Надо было видеть их радость от этого благословения, от маленьких кусочков шоколадки”. Це, між іншим, жінка із вищою освітою. Чому її ув’язнили, вона не пояснює, а ми не допитуємося. Ці жінки іноді розповідають, що стали на погану дорогу через сімейні обставини або через матеріальні утруднення. От наркоманія — це інший, тяжкий злочин, що руйнує особистість, здоров’я. Ми намагаємося їм це пояснити, у колонію приїжджають євангелісти, які також працюють у цьому напрямку. І багато хто із цих жінок навертаються до Бога й дуже вдячні, що їм відкрили очі.

рахунку, але цього не вистачає.

— **У Вас склалися з кимось із цих жінок дружні стосунки?**

— Ми не прагнемо цього. Жінки потребують особистого спілкування. Але ми пишемо від “Карітасу”: “Ми вітаємо вас зі святом, пам’ятаємо про вас, розуміємо вас”. Буває, що жінки, коли звільняються, приїжджають до нас, і ми їм допомагаємо. Багато жінок хворіє на туберкульоз, їх поселяють у тернопільській колонії. Вони пишуть нам, щоб ми знайшли дітей, пишуть, що їхні легені знищив туберкульоз і що вони не зможуть спілкуватися зі своїми дітьми. Ми, звісно, пишемо, що діти їх люблять і все буде добре, але така жінка справді не може повернутися до дітей. Пишуть нам і діти цих матерів — про те, як вони хочуть, щоб мама була з ними. Так, діти прагнуть материнської ласки й любові.

— **Пані Марто, Ви також були ув’язненою, можете розповісти про це?**

— У Західній Україні, як прийшли радянські війська, було особливе ставлення до українців. Мовляв, вони не хочуть визнавати нової держави. Треба було бачити, що творили “визволителі”. Багато вивозили інтелігенції, починаючи з 1939 року. Спочатку люди терпіли, намагалися пристосуватися, але це не допомагало. У нас органі-

зувалася Повстанська армія, яка боролася проти терору. Приєднувалися студенти й літні люди. Але були й люди, які контролювали все це, доносили тощо.

Так, групу студентів, яка виконувала українські пісні, могли ув’язнити на 25 років. Я теж приєдналася до повстанців, допомагала їм. Тоді я була студенткою фінансового інституту в Тернополі, але мене відрахували. Я пішла працювати до УПА, розносила листівки, виконувала різні доручення. За нами стежили й дуже швидко арештували не лише мене, а й усю мою родину. Слідство було дуже страшним, не можу навіть оповісти, що вчиняли з людьми. У камерах умикали дуже гучні машини, так що вуха не витримували. Не давали їсти, спати, сидіти — били, катували. Потім мене вислали на 10 років до Східного Сибіру, у Тайшет. Там була тяжка праця на лісопосади, листуватися забороняли. Хоч нам і не було з ким листуватися, бо арештували всю родину, але в інших товаришок була якась рідня, із якою можна було листуватися. Батьків ув’язнених дітей також вислали. Листування дозволялося лише раз на рік.

Праця була дуже виснажливою. Багато з нас не знали, як користуватися сокирою чи пилою, а ці інструменти були такими тупими, що годі було зрубати чи спилити дерево. Норми виробітку давали надзвичайно високі. Я мала тоді вже двадцять два роки, але не знала, як можна зрубати таку величезну сосну. За це був штраф — не давали їсти. Ми приходили замерзлі й голодні, а бараки були холодними, їх дуже мало опалювали, тож ми несли дрова під робочою курткою, а на вахті нас обшукували й усе це забирали. Дуже нас мучили. Могли вночі, коли ми вже заснули й трішки зігрілися, підняти нас, вивести на мороз і робити обшук. Бараки були на сто

Вирішуємо проблему харчування дітей

реки-кали в і речі. дило-

— **Ваші батьки були з Вами?**

— Батьків уже тоді не було. Були тільки сестри — усі в різних таборах — і маленький брат, який залишився із чужими людьми. Дитина росла сиротою. Маму мою розстріляли більшовики. А батько через рік помер. Було так. Прийшли до нас додому й брали батька. Батько, колишній січовий стрілець, був дуже хворий, лежав. Мама хотіла їх зупинити, просила, а вони повернули її спиною й розстріляли на очах рідних. Тоді мені й сестрам уже не було страшно йти в підпілля.

— **Ви намагалися боротися в таборах?**

— У нашому таборі повстань не було. Але в Норильську були. Там, на каменярнях, була дуже важка праця. Повстанці організувалися й не допускали до колонії начальство, вимагали комісії з Москви. А їх розчавили танками.

— **А у вашому таборі ставлення начальства...**

— Було дуже важко. Але в нас була єдність. Ми допомагали одна одній. Моя колежанка Ніна Вірченко отримувала посилки з дому, і коли комусь було дуже погано, утішала, що ось рідні передадуть незабаром продукти й буде краще. Був такий момент: нас вели додому й зупинили біля лікарні. Було дуже холодно, і я подумала собі: “З’їм трохи снігу”. У лісі ми їли смолу з дерев і сніг. Тоді, коло лікарні, я була такою голодною, що не могла йти. Поїла я того снігу й тяжко захворіла на дизентерію. Була сильна кровотеча, і всі думали, що я вже не виживу. Уже наді мною молилися монахині, — а там були й духовні особи. Одна жінка-лікар, яка теж була в неволі, попросила у лікарів — вільних людей — ліки. І так мене врятувала, і я вижила.

— **Після таборів Ви повернулися до Тернополя?**

— Мене повернули. Не давали прописки. Рік не давали ні жити, ні працювати, ні вчитися. Я не знала, що робити далі. Постійно мене викликали й казали, щоб поверта-

лася туди, звідки приїхала, мовляв, там тобі дадуть і житло, і працю. Тоді я зустріла товаришку (нас боялися, люди знали, що за зв’язки з нами їх також можуть тягати по допитах), яка наважилася мені допомогти. Вона працювала в банку, поговорила з управляючим, розповіла про мене. І цей управляючий погодився мене взяти на роботу. Він був із Харкова, старший віком. Чому він допоміг? Можливо, і в його родині хтось потерпів, я не можу цього сказати. Була в нього працівниця у фінансовому відділі, яку арештували при ньому і за якою він дуже шкодував, бо то була відповідальна працівниця. І він мене прийняв на свій ризик. Сказав: “Що буде вам, те буде й мені”. У мене ж тоді було 10 класів, хіба ж це освіта. І він сказав тоді вчитися працювати на друкарській машинці, для того не багато треба було знати. Я могла друкувати повільним темпом, але дуже старалася. Йому сподобалася та праця, і він сказав, що мене прийматимуть у профспілку. Сказав: “Ви не відповідайте, я за вас буду відповідати”. От зібралися збори, вони й кажуть: “Ми сьогодні приймаємо у профспілку таку-то, нехай вона розкаже, де вона раніше працювала”. А управляючий: “Она не работала. Она была хозяйкой дома”. Вони вже не мене розпитують, а до нього: “Як це так?” — “А так, у неї була рідня, яка їй допомагала”. Прийняли мене. Але платня там була маленька, а в мене не було ні одягу, ні житла. Тоді мене перевели в інше відділення — допомогли наші люди, українці. Теж був такий начальник, який знав про мене, але мовчав. Через кожні кілька місяців мене викликали в канцелярію, допитували. Викликали й управляючого та начальника, розпитували, як працюю.

— **Брат, коли Ви повернулися, уже був дорослим?**

— Його якраз забирали до війська. Він дуже хотів вчитися, але допомогти йому я не могла. Зараз він сімейний, має двох дітей. Дочка — юрист. Вони живуть у Львові.

— **А як Ви потрапили до Києва?**

— Я вийшла заміж за чоловіка, із яким колись училися разом у гімназії. У нас була довга розлука. Він був у Комі, а я на лісопосади. А коли ми одружилися, його, як спеціаліста (він будував метро, був дуже хорошим спеціалістом), перевели до Києва. Любомир уже помер, а його поховала в Тернополі — так ми домовилися. Його я завезла туди, а хто мене завезе, вже й не знаю.

— **У Києві Вас уже не переслідували?**

— Викликали й тут. Було неприємно.

— **Пані Марто, а якби зараз можна було повернутися в минуле, Ви пішли б у повстанці?**

— Безперечно.

● Матеріали підготувала
Марія КРИШТОПА

ЗБЕРІГАЛА КВІТКА ВІРШІ МАВКИ

ЛУНА ТРАГІЧНОЇ КУПАЛЬСЬКОЇ НОЧІ В НОРИЛЬСЬКІЙ ТУНДРІ РОКУ 1953-ГО

Уперше я почув про неї в 1993 році. Тоді ж і згадав про неї в опублікованому газетою “Волинь” (Луцьк) нарисі “Каторжанка № Я-582”. Власне, йшлося в ньому про нині покійну Марію Карпунь (Остапчук — у заміжжі, Квітка — в українському національно-визвольному русі минулого століття), котра мешкала в містечку Горохів Волинської області. Це з Маріїних спогадів окреслився в моїй уяві романтичний образ дівчини, чиє ім'я та прізвище — Стефанія Чабан — чомусь більше нагадували літературний псевдонім. І все ж то були справжні ім'я та прізвище. Належали вони активній учасниці повстання політ'язнів комуно-більшовицького ГУЛАГу, що відбулося влітку 1953 року в каторжанському Норильську. А правильніше сказати — належали поетесі норильського повстання в жіночих Шостому каторжанському та виправно-трудовому таборах, в'язні яких, підтримуючи повстання в чоловічих зонах, постали проти влади.

Жіноче повстання було придушене 7-го липня. Оповита в українському народному епосі любовною лірикою та легендами про різні дива, ніч на Івана Купала стала для непокірних бранок комуно-більшовицького режиму розправною. У зв'язку з цим і запам'яталася Марії Карпунь пісня, слова з якої цитувала мені, уважаючи, що написала їх Стефанія Чабан.

В ту купальську ніч дивувався світ
Ненажерності допотопних літ,
І безпам'ятно, де сягав лиш зір,
Нісся лемент наш в далечинь до гір.
Чом же в пропасті не звалився світ,
Коли з жахом ріс той дівочий крик?
Не соромивсь кат безборонних бить,
Кров недобитків чобітьми місить...

Ця пісня пролунала вперше у виконанні зорганізованого політкаторжанкою Ліною Петрошук, дочкою священника з Почаєва (за іншими свідченнями — “десь із Волині”), табірною жіночого хору. Пролунала там, у Норильську, перед судовою розправою над бунтівницями. А власне тоді, коли за активну участь у повстанні ГУЛАГівське судочинство приречило на ще жорстокішу кару й саму Ліну Петрошук.

Розповідаючи ці подробиці, віддала мені 1993 року пані Марія табірний поетичний записник, який, сказала, теж належав Стефанії Чабан. Зазначила: вона отримала записника від когось із подруг

по каторжанських поневіряннях. Вийшовши “на волю” (випустили у зв'язку з Указом, який стосувався засуджених у неповнолітні), мала вивезти його в Україну, бо написане за колючими дротами українське поетичне слово, уважали дівчата, не повинно зникнути без сліду і згадки. Усупереч усім заборонам режиму, порушуючи які ризикувала знову бути ув'язненою, виконала це доручення.

Однак “на волі” після нетривкої “хрущовської відлиги” знову повіяло вітрами Сибіру. Сковували свідомість страхом достоту так, як і вічні мерзлоти тундри. Тому крилася із блокнотом, як тільки могла. Минали роки. В якійсь схованці

шашіль завівся, в іншу прогризлася миша. Але й тоді, коли місцями поточений записник почав розпадатися на шматки, не викинула його. Можливо, тому, що, пов'язуючи з легендою, якою стала Стефа Чабан у споминах Марії Карпунь, записник нагадував і про її, Маріїну, у тій легенді роль. Як і в повстанському житті, іменувалася у ній Квіткою.

Про долю Стефанії Чабан Марія не знала нічого. По блокнот до неї ніхто так і не прийшов. Але той факт, що, очікуючи на це, прожила колишня каторжанка сорок літ, спонукав знайти авторку.

Тим часом моя пошукова робота, хоч долучилася до неї й київська журналістка, а тепер науковець Леся Бондарук, не мала успіху. Знайти Стефанію допоміг випадок. На ту пору Марії вже не було серед живих. Весною 2003 року розбалакався я при якійсь нагоді з пристрасним книгоманом Петром Бриняком із Підбереззя Горохівського району. Пригадавши газетну публікацію “Каторжанка № Я-582”, що на той час стала вже розділом моєї книжки “Дорогами болю”, він несподівано повідомив: зовсім недавно читав у одному з часописів про якусь Стефанію Чабан, котра мешкає у Гребінках Київської

Марія Карпунь (Квітка), яка на світліні — праворуч, із гімназійною подругою Зоєю Максимчук. Мине якийсь рік чи півтора від часу, коли дівчата фотографувались, і совєцька влада, що прийшла на звільнену від гітлерівців Волинь, розстріляє “за націоналізм” Зоїного батька Семена Максимчука, котрий учителював у Терешківцях Горохівського району, а саму Зою змусить свідчити проти Марії. Горохів, 1943

Стефанія Гаваль (дівоче прізвище — Чабан, у національно-визвольному русі — Мавка) зі своїм чоловіком Миколою, учасником повстання на Третій каторжанській (тут воно тривало найдовше) зоні норильських таборів ГУЛАГу. Обоє вже “на волі”, але все ще під комендантським наглядом. Норильськ, 1955

області, маючи по чоловікові прізвище Гаваль.

Уродженка села Стара Сіль Старосамбірського району на Львівщині, Стефанія Чабан під час гітлерівської окупації була районною юначкою ОУН на псевдо Мавка. Енкаведисти схопили вісімнадцятилітню дівчину в 1944 році. І хоч із совєцькою владою, котра прийшла на Самбірщину услід за німецькою, позмагатися вона, по суті, не встигла, засудили її на 20 років каторжних робіт. Так опинилася в Норильську. Справді писала вірші. Але, звільнившись, писати перестала.

“Сьогодні отримала вашого листа, — написала мені пані Стефанія в лютому нинішнього року, коли для ідентифікації та внесення остаточної ясності в деякі не зовсім ще з'ясовані обставини надіслав їй ксерокопії окремих фрагментів табірнього блокнота. — Тремтячими від хвилювання руками розклеїла конверт і... побачила свій почерк! Не цей, що у мене за-

раз, а той, що був колись, в юності. Так! Це все моє! Скільки ж болю в цих скупих рядках, понівечених часом!... Як дякувати вам за те, що ці рядки я знову побачила? Як дякувати покійній Марії, котра, наражаючись на небезпеку, зберегла ці клаптики? Нехай Господь на тому світі їй винагородить за такий великий і незвичайний вчинок!”

В іншому листі вдалась і до критики: “Приділяєте так багато уваги цим уривочкам... Вони без початку і кінця... здається мені, що не становлять тепер жодної цінності (маю на увазі їхній зміст), крім того, де і коли були написані та який пройшли шлях, перш, ніж потрапити у ваші руки... Хтось міг би поспіяти над ними, хтось... Лише ви... змогли оцінити біль, вилитий в цих обірваних і недосконалих рядках, та завзялися мене знайти. Але... Ще раз, вже вкотре, шукаю в пам'яті образ людини, яка, наражаючись на небезпеку, зберегла їх, і не можу пригадати, лише прошу Бога за упокій її душі”.

ЧОТИРИ ФРАГМЕНТИ З ТАБІРНОГО ПОЕТИЧНОГО БЛОКНОТА

Із купки двох десятків клаптиків паперу, що на них перетворилися листки табірнього поетичного блокнота Стефанії Чабан, випали, коли спробував їх перегорнути, ось ці чотири. Писані в різний час, вони — немов сторінки долі тисяч синів і дочок України, котрі з початком сорокових років минулого століття звиятно постали за незалежність своєї держави. Хіба ж то не про них (фрагмент 1) ідеться?

“Нічого не спинило Вас... —
Немов святець той прошептала, —
Ні слюзи матері в той час,
Коли в дорогу виряджала
На святе діло. Ні слова
Старих батьків Вас не спинали.”
— Ми йдем із помстою на тих,
Що і, замучену, розп'яли.
Розп'яли Матір, а дітей
На каторгу тяжку післали...

Не варто сумніватися, що тільки за ось ці рядочки, якби раптом виявлений при черговому обшукові блокнот потрапив до “опіку-кума” — уповноваженого НКВС—НКДБ—КДБ, каторжанка-поетеса мусила б пройти через страхіття нового “слідства”, й отримати додатковий термін позбавлення волі у ще тяжчих умовах. Але лягають на папір (фрагмент 2) ось ці слова:

Хтозна, що зі мною “опікун” мій віде?..
Вже хоче останню зломити надію,
Щоб тінно маялась в пустелі глухій,
І потім, безсилю, звалити під ноги,
Будуючи з тіла на багнах дороги...

Якою мала бути віра поетеси в перемогу тієї ідеї, за яку комуно-більшовицька імперська система нещадно карала, щоб попри все

(фрагмент 3) написати:

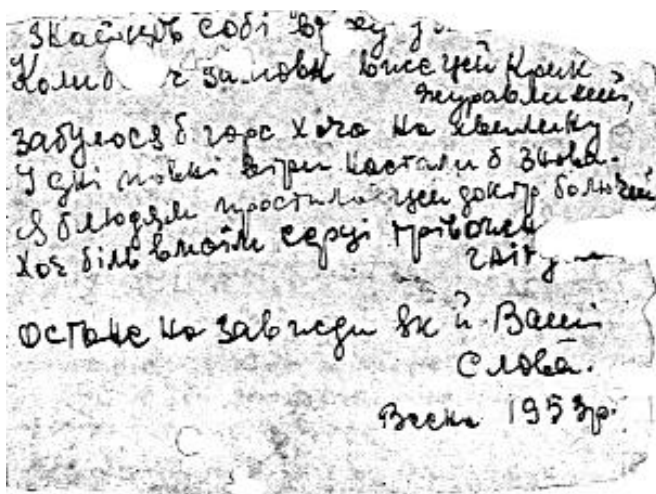
Мовчиш... Чом мовчиш ти? Глянь?
Київ сміється,
Прапори видніють на його верхах,
Його вулицями життя нове летється...

Судячи з виявленої на іншому клаптикові паперу дати під римованими рядками, що є, очевидно, закінченням цього вірша, написано його було в 1948 році. Мусило спливити після того аж 56 літ, щоб у переможні дні Помаранчевої революції побачити і справді вільне торжество українських національних прапорів над вільним Києвом, і те сподіване нове життя... Але минули лічені тижні після перемоги, і на одному з каналів Національного, — уважається, ніби українського телебачення — російськомовно пролунав і був повторений кілька разів у днях наступних короткий, із тонким одеським, щоб не сказати інакше, гумором анекдот, який стверджував: “Наша Україна стала на-а-ашей!”

А на канівських горах, біля підніжжя Тарасової могили серед трьох політичних сил, виключно яким начебто “істинно належать” ідеї та завоювання Помаранчевої революції, було названо вчорашню Аграрну партію України, яка перед новими виборами зі зрозумілих міркувань воліє зватися Народною партією України і яку Пре-

зидент Віктор Ющенко чомусь раз у раз називає Народною аграрною. Цікаво, однак, що у дні Помаранчевої революції силами своїх чільних діячів місцевого рівня, а подекуди і зверхників вищого рангу, котрі відповідно спрямували “низи”, ця партія змагалася... за Віктора Януковича. І не тільки, здається, на Волині, хоч і тут, і в сусідній області аграрний електорат за своїми вождями чомусь не пішов.

Прикметно, що й ті, хто від початку сорокових років минулого століття ніс національну ідею крізь усі тортури та поневіряння, аби вкласти її в помаранчеві стяги, чомусь саме з міркувань Володимира Литвина, котрий тепер ту партію очолює, довідалися,

— визнавати їхню боротьбу ще рано. І “українська Жанна Д'Арк”, судячи з повідомлень у пресі, раптом десь заявила, що для того, аби визнати національно-визвольний зріз отих минулих літ, треба щодо кожного з його учасників провести ретельні перевірки. Чому б не воскресити задля цього випробувану в таких перевірках систему НКВС—НКДБ—КДБ на чолі з Лаврентієм Берією? Адже “до сьомого коліна” перевіряти доведеться сотні тисяч тих, хто вже давно відлетів журавлем у засвіти, лігши кістками у вічні мерзлоти російської Півночі, Сибіру, Колими, у чужинську землю інших “отдальонних мест” колишнього СРСР..

І що не кажи, а з огляду на таку обставину рядки з вірша Стефанії Чабан (фрагмент 4) є актуальними й сьогодні:

Коли б хоч замовк вже цей крик журавлиний,
Забулося б горе хоча на хвилину,
І дні, повні віри, настали знов,
Я людям простила б цей докір болочий,
Хоч біль в моїм серці тривожений,
гніточий,
Остане назавжди, як й Ваші слова.

Написано ці рядки весною 1953 року, незадовго до того, як норильські табори ГУЛАГу вибухнули непокорою. Саме тоді, пригадує Стефанія Гаваль, хтось із менш “засвічених” участю в повстанні табірних подруг узяв її поетичний блокнот, аби її вірші зберегти й авторку убезпечити від тяжкої карі.

Матеріали Петра БОЯРЧУКА, члена Національної спілки письменників України

ТВОРЧЕ СТАНОВЛЕННЯ

Незвичне для українського слуху ім'я Герман Георгійович отримав завдяки батькові — солісту Тбіліського оперного театру, для якого партія Германа з «Пікової дами» Чайковського була улюбленою. Подароване батьком ім'я, на думку самого митця, зіграло свою роль у його становленні на музичній і театральній сценах.

Коли Герман був маленьким, батьки часто сперечалися про його майбутнє. Батько бачив хлопчика оперним співаком, мати — танцюристом, а самого Германа приваблювало чарівне ремесло «дядьків», які диригували на батькових концертах.

Так воно і сталося. Спочатку, 1976 року Герман вступив у Київську середню спеціальну школу ім. М. Лисенка при Національній музичній академії України ім. П. Чайковського (тоді ще Державній консерваторії). Після того, в 1986 році, з червоним дипломом закінчив фортепіанний факультет цієї ж академії і 1985 року став студентом диригентського факультету на кафедрі Оперного та симфонічного диригування.

У Германа Макаренка було дуже багато наставників. І не стільки вчителів диригентського мистецтва, скільки вчителів життя, адже професія диригента а, особливо, диригента оперного, вміщує в собі таке різноманіття напрямків, яким потрібно вчитися завжди.

Серед наставників, які відіграли найзначнішу роль у долі музиканта, — народні артисти України Роман Кофман та Олег Рябов, а також головний диригент Національної опери України Степан Турчак. Саме він у 1987 році запросив тоді ще юного стажиста до Оперного театру, де Герман, як і всі визначні диригенти, пройшов усі етапи становлення, починаючи з асистента-стажиста аж до провідного диригента.

ЛЮДИ ВІД БОГА

Роль диригента для Германа Макаренка — це не просто професія, ремесло — це стан душі, філософія. Як каже сам маестро, ще коли він тільки мріяв оволодіти цією таємничою професією, вірив, що диригенти — це люди, які спускаються з неба. А коли вступив до Національної музичної академії України ім. П. Чайковського, переконався, що диригент справді повинен бути наділений якоюсь незвичайною силою, філософією.

Ця думка запала в душу молодому диригенту десь на підсвідомому рівні, тому, мабуть, не випадково вийшло так, що коли Герман Макаренко, до речі, вперше в Україні після асистентури-стажування з оперно-симфонічного диригування вступив до аспірантури, темою його теоретичної роботи стала філософія музики.

«Мене тоді осінило: музика й філософія — це два боки однієї медалі. Музика — це філософія почуттів, а філософія — це музика думки. Разом вони складають одне ціле, ім'я якому — духовність», — каже маестро.

Тема філософії музики для Германа Георгійовича невичерпна, може говорити про неї дуже багато і лейтмотивом цієї розмови буде те, що кожен диригент — філософ. Професор Макаренко вважає, що коли диригент стає за пульт і розгортає партитуру — Чайковського, Прокоф'єва, Адана, Хачатуряна, Бетховена та інших, він не просто передає ноти, він передає концепцію світосприйняття. Адже кожен із композиторів, в яку б епоху він не жив, є філософом, який записав своє бачення світу не словами, а нотними позначками. Саме тому диригент хоч трішки має бути обізнаним із філософією.

МАЕСТРО

МУЗИКА —
ЦЕ ФІЛОСОФІЯ
ПОЧУТТІВ

Серед поціновувачів класичної музики провідний диригент Національного академічного театру опери та балету України ім. Т. Шевченка Герман Макаренко, добре знаний філософським підходом до музики, здатністю вдихнути нову енергію в класичні твори минулих епох.

НАВЧАЮЧИ,
НАВЧАТИСЯ

Умінню передати філософську концепцію класичних творів кожному глядачеві в залі Герман Макаренко вже понад 10 років навчає молоде покоління українських диригентів у Національній музичній академії ім. Чайковського.

Маестро каже, що навчити можна кожного, хто справді прагне бути навченим, однак диригування дуже багатогранне. Тому він прагне передати студентам не тільки ремесло, а й естетичні, психологічні та моральні аспекти: як підійти до кожного з музикантів, щоб він відповів на поклики диригента, розкрився і зробив свій хоч маленький, але важливий внесок у загальну справу; як відкрити для сприйняття музичної філософії душу пересічного слухача.

Навчаючи своїх учнів, Герман Георгійович продовжує вчитися сам, адже пояснюючи їм, як зробити те чи інше, він шліфує і свою майстерність.

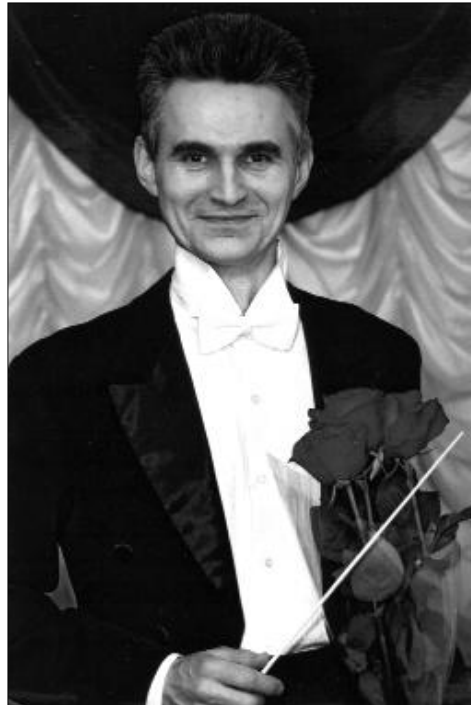
У репертуарі маестро більше 30 музично-сценічних творів, однак він не виокремлює жодного з композиторів і не надає переваги якомусь із творів. У кожній із відомих партитур митець бачить свої перли. «Сільська честь» Масканьї, «Дон Жуан» Моцарта, «Кармен» Бізе, «Севільський цирульник» Россіні чи багато інших однаково близькі й дорогі душі маестро, оскільки

через них він має можливість доторкнутися до видатної палітри талановитих музикантів-мислителів.

Професор Макаренко каже, що митці якомога частіше повинні дарувати людям невичерпні скарби класичної музики. І не тільки дарувати, а й готувати глядача. Адже вислухати цілу оперу пересічному слухачеві буває доволі складно, а от почути куплет Тореадора або Хабанери — інша справа. Крім того, є надія, що, почувши й побачивши прекрасні уривки, слухач згодом захоче прослухати і цілий твір.

Саме цей задум Герман Макаренко намагається втілити в своїх авторських проектах: новорічному «Штраус-концерті», театралізованому концерті «Освідчення в коханні» та «Концерт прем'єр».

Передати словами музику неможливо, її потрібно почути, однак задум та суть проектів Германа Макаренка зводиться до наступного: «Штраус-концерт» — це намагання запровадити в Україні добре відому й вельми шановану за кордоном традицію проведення різдвяно-новорічних концертів. Для цього концерту маестро старанно добирає святковий класичний репертуар, який органічно поєднується із безліччю цікавих новорічних сюрпризів і захоплює публіку.

«Освідчення в коханні» — це театралізований концерт за участю провідних солістів опери і балету, яким у Національній опері України започатковано нову щорічну традицію привітання прекрасної половини людства у Міжнародний жіночий день 8-го березня. За задумом маестро, концерт складається із найкращих зразків популярної класичної музики, які в ці дні оксамитовими хвилями чарівних звуків лягають до ніг кожної жінки.

«Концерт прем'єр» — це магічне дійство посвячення слухачів у таємниці музичного світу різних країн та народів. Більшість творів на таких концертах виконуються в Україні вперше, що робить їх особливо цікавими. На сьогодні Герман Макаренко організував уже два таких концерти. Минулого 2004 року концерт прем'єр Макаренка складався із творів австрійських і чеських композиторів, а в березні 2005 року, з нагоди столітньої річниці мирного роз'єднання королівств Швеції та Норвегії, з великим успіхом прозвучали твори композиторів цих країн.

З ВІРОЮ У МАЙБУТНЄ

За період творчої діяльності диригент гастролював із різними симфонічними оркестрами та оперними театрами багатьох країн світу, серед яких США, Канада, Франція, Італія, Чехія, Хорватія, Словаччина, Росія та інші.

Маестро з приємністю згадує кожен концерт, однак серед недавніх і найпам'ятніших називає гастролі в Парижі в травні 2004 року, під час святкування 50-річчя членства України в ЮНЕСКО. Тоді Герману Георгійовичу довелося диригувати програму, яка поряд із відомими класичними творами містила твори українських композиторів Скорика, Станковича, Губаренка, Щербакова. Присутні сприйняли їх із захопленням, а дипломати, які представляли Україну, жартували, що після такого виступу вони можуть місяць не працювати.

Однак гарне ставлення закордонного глядача й запрошення іноземних театрів не підкупили українського диригента. Він працював і залишається працювати в Україні. Як каже сам маестро, спочатку він міркував, що робити, але потім переконався, що із задоволенням виступатиме будь-де, але постійно працюватиме все ж таки в Україні, — в Національній опері та академії, у своєму чарівному Києві.

Саме в природі, друзях, родині, у спілкуванні з красивими людьми, у материній підтримці та своїх проектах Герман Макаренко черпає наснагу для подальшої творчості. Його не бентежить дещо втрачений інтерес до класичної музики в Україні, не гнітить «низький рівень культури суспільства», про який так модно говорити сьогодні. Герман Георгійович узагалі дуже мудра і толерантна людина. Він вважає, що в цьому світі все має право на існування: будь-яка форма, будь-який прояв. На думку маестро, рівень духовності суспільства — це настільки саморегульована система, що вона сама визначає, що їй потрібно. А те, що в столиці України плідно діють 4 музичні театри (Національна опера України, Театр для дітей та юнацтва, Музична студія або молода опера та Театр оперети) є доказом, що люди тягнуться до мистецтва, знаходять у ньому розраду і полегшення.

На погляд пана Макаренка, біда постмодернізму, в якому ми зараз живемо, полягає в тому, що сучасна філософсько-естетична думка перебуває на узбіччі. Великі науково-технічні досягнення витісняють почуття. Але душа людини, як і тисячі років тому, потребує балансу і гармонії, тому й тягнеться до класичної музики, яка дозволяє їй повернутися до своїх глибинних, найсуттєвіших витоків. Заради того, щоб передати майбутнім поколінням ідеали класичної музики, варто жити, — каже маестро.

Сподівання, які театральна еліта пов'язує з новою владою, стосуються перш за все закону про меценатство. Адже задіяти для реалізації творчих проектів державні кошти дуже важко, оскільки ці проекти виникають постійно, а бюджет планується на рік. У всіх розвинутих країнах класичне мистецтво завжди існувало саме завдяки спонсорській і меценатській підтримці. Саме тому український маестро, в якого безліч творчих планів та невичерпної мистецької енергії, як і все суспільство, з надією дивиться у майбутнє.

● **Галина ЗАРІЦЬКА**

Фото з архіву Германа Макаренка

УВАЖНИМ ОКОМ

Виставка засвідчила: мистецьких засобів добирають як серед традиційного арсеналу, так і на межі кількох видів образотворчого мистецтва. Проте при спостереженню розмаїтті зауважу, що значна кількість презентованих творів переконує в бажанні і прагненні авторів похизуватися умінням роботи з матеріалом, подавши майстерність скульптора лише як легкість, динаміку і власне пластичність ліній і форм. Лінії, звиваючись, округло завертаючись, “спадають”, перетікаючи одна в одну. Утворюють віртуозно пластичну форму, що виявляється ліричним, уже класичним і доволі банальним жіночим образом, порізному названям. Майстерно, перевірено часом, красиво. Одномаїтно. Таких скульптур певний відсоток, що дає змогу висновувати тенденцію, і досить небезпечну.

Що ж до найбільш цікавих творів, то хочеться зробити своєрідний регіональний огляд. Дуже втішили митці Донецька (В. Гутиря — “Степ”, “Хід конем”, “Суперечка” — бронза; бронза, камінь; бронза, дерево) та Горлівки (О. Коношенко — “Хто тримає культуру”, вапняк; П. Антип — “Сліпці, або П’ять наймудріших”, штучний камінь; М. Лодяний — “Святогор”). Тут — відгомін минулого: голос Скіфії, луна давньоруських билин, відлуння біблійних притч у В. Гутирі органічно єднаються з гумористично-печальним роздумом-натяком на ґрунті скіфських часів (О. Коношенко), притчевими, на кшталт східної оповіді, мудрецькими (П. Антип) і майже біблійним “Святогором” М. Лодяного. Попри виявлену мистецьку індивідуальність, усі вони є яскравими представниками степу, з його особливою фактурою і кольором землі. А це, своєю чергою, впливає на фактуру й колір обраного матеріалу, зрештою, — на специфічну образність твору. Це — мислення архетипами. Митці передають відчуття належності до степової України, тобто до певної частини держави. Що переконує: зроблено розгін для здобуття відзнак на черговому конкурсі (річ непевна, але приємна).

Харків’яни впізнаванні також. Принаймні — у пріоритетному напрямку. Упадає в око філігранна майстерність, тяжіння до ретельної, майже ювелірної, роботи з матеріалом; цікаві, часом надто деталізовані й тому переобтяжені образи-форми. Ці образи насторожують особливою естетикою — межовою лінією між фольклорною основою і фільмовим жаві. Такий собі синкретизм, а може, — постмодерністська іронія? Життя, панове!

Львів шануємо за розмаїття мистецьких спрямувань: укорінені у декоративне мистецтво скульптурний традиціоналізм (Я. Мотика, “Юрій-зміборець”, кам’яна маса), рафінована екзистенційність (цикл із бронзи, камінь та бронзи — О. Капустяк) — ключ до таємниці, тільки ключ. Адже коли здається, що вже є відповідь, — раптом здогадуєшся, що перед тобою зачароване коло... Неподалік — ритмопластика В. Одрехівського і гротеск (М. Дідик) — “Портрет цивілізації”, для створення якого використано поєднання металу із гутним склом. Т. Бенях — із митців, зачарованих філософськими смислами К’еркегорівського штибу. Твір “Три стовпи на чорному тлі”. Планета? Доля людини? Фаталізм? Приреченість майбутнього? Розчарування? Чорне коло (згадаймо квадрат Малевича), на якому грають давньогрецьку трагедію, стилізовану в дусі театру абсурду (сприймати не як образ, а як спробу уточнення світоглядного підґрунтя, філософської основи концепції).

Блукаючи залами, фіксуєш: гумор, іронія, епатаж, сарказм. Спостерігаємо далі й висновуємо: тут і втеча від реальності, яка призводить до сприйняття твору як інтер’єрної складової; гра з нею (образ-забавка); спроба співіснування митця з реальністю (не кажу — лише людини в реальних умовах). І тут свої проблеми. Як кажуть філософи: “Творячи світ, важко втриматися від спокуси дещо спотворити його на свій образ і подобу”. Ідется, звісно, про смислову, етичну

— творами черкащанина І. Фізера (“Чумацький шлях”, дерево) і киянина М. Білика (“Народження зірки” — дерево, бронза; “Листочок” — тоноване дерево, бронза). Художня мова митців поєднує національну традицію з відповідними часовими засобами виразності. У кожного із цих майстрів філігранна стилістика і яскрава образність. І коли антропологічне поняття світу не є лише часткою поняття космогонічного (у творчості цих митців вони, так би мовити, контактують), — утворюється певний мистецький феномен. Утім, це, радше, прикмета вищого обдаровання.

Напрочуд цікава просторова композиція “Пливають віки, летять тисячоліття” (Ю. Синько, Л. Синь-

ПЛАСТИКА НАПЛАСТУВАНЬ

ко; дерево, камінь), яка є синтезом елементів інсталяції (тут вона має сенс) та пластики. Древа (хрести з крилами-рушниками) мають в основі кріплення у формі сварги, кола. Ці композиційні рішення закорінені в прадавню опозицію інь—янь. В експонованих творах відбулося поєднання усіх історичних шарів, що становлять минуле України.

Загалом, столиця порадувала різноманітністю творчих особистостей, довівши, що вона має вести за собою. Є здобутки, є доволі суперечливі засоби, до яких удаються, прагнучи вплинути на глядача... “Струни долі” С. Єрмакова — метафора життя, часу, людської долі. Підказку містить назва (“З життя одного човняра”, бронза).

Привертають увагу лаконічні й виразні образи-символи А. Забой (“Бик. Апостол Лука”, бронза; “Орел. Іван Богослов”, бронза).

Н. Дерев’яно шкодує за “Галантним століттям”, подавши два “Натюрморти” із цього циклу та

ще “Подорож”. То як настрої і атмосфера творів Ватто та Фрагонара, як сум за їхніми персонажами й ситуаціями, на які подивилися кризь призму ХХІ століття. Рай рококо. Видається, насолода (чи сум за нею) були великі, як фрукти на цих натюрмортах. А може, навпаки, проминальними і з погляду вічності — дрібними, як постаті дам і кавалерів у цих творах... Красивих, декоративних та й по всьому. Гра в піжмурки стала грою у спогади. Ю. Багаліка шокує “Берегинею” (бронза), подавши образ-утілення всіх лихоліть України. Ю. Рубан причаровує неймовірно пластичністю масиву матеріалу (“Жирафа”, “Глухар”).

С. Карунська в “Нічному плетиві з вітражем” вражає, працюючи з бронзою, мов нитками макраме досягаючи ефекту плетива павутини чи лози; додаючи, для більшого ефекту, фрагментик вітража. До речі, подано цілий ряд бронзових плетив. Г. Чуєнко в “Саксофоністі” (бронза, камінь)

еще “Подорож”. То як настрої і атмосфера творів Ватто та Фрагонара, як сум за їхніми персонажами й ситуаціями, на які подивилися кризь призму ХХІ століття. Рай рококо. Видається, насолода (чи сум за нею) були великі, як фрукти на цих натюрмортах. А може, навпаки, проминальними і з погляду вічності — дрібними, як постаті дам і кавалерів у цих творах... Красивих, декоративних та й по всьому. Гра в піжмурки стала грою у спогади. Ю. Багаліка шокує “Берегинею” (бронза), подавши образ-утілення всіх лихоліть України. Ю. Рубан причаровує неймовірно пластичністю масиву матеріалу (“Жирафа”, “Глухар”).

С. Карунська в “Нічному плетиві з вітражем” вражає, працюючи з бронзою, мов нитками макраме досягаючи ефекту плетива павутини чи лози; додаючи, для більшого ефекту, фрагментик вітража. До речі, подано цілий ряд бронзових плетив. Г. Чуєнко в “Саксофоністі” (бронза, камінь)

Фото Г. Оборської

жартує й сумує зразу. Серед творів із претензією на гумор цей твір справді зворушує. В. Липовка демонструє окрилену легкість образу і пластичну довершеність форми (“Двое в одному”, бронза, і “Мандри з птахом”, бронза). У творах немає зайвини, до того ж образ справді утворено “сполученням” персонажів.

О. Михайлицький у “Вирії” (розфарбоване дерево) вдається до творчого досвіду традиційної скульптури, утілюючи в жіночій постаті історію України з голодоморами і війнами. А у “Володарі часу” (фарбоване дерево) утілено своєрідну просторову композицію: час і простір перетинаються. Визначені митцем координати “діють” не лише в художній реальності.

Оскільки виставка працювала влітку, закінчити огляд хотілося б творами скульпторів із півдня України. Одесит К. Степанов спробував сполучити етнічні прикмети кількох народів (переважно Африки) у “Мандрівнику” (дерево). А Є. Лелеченко репрезентував яскравий постмодерністський продукт з естетикою карнавалу, посиленою іронічністю, самоіронією — “Очікування трієнале, або Гра в бісер” (алюміній, базальт). Щоправда, попри інтригу твір має вигляд анахронізму (нагадує мистецтво кінця ХХ століття). Зовсім поруч (хоч автор і не з півдня) — “Дон Кіхот, або Присвячується революції” (П. Боцвін; бронза, камінь). Якщо скульптор і вдався до іронії, то зробив це м’яко, по-доброму. Романтичні ідеали — неминучі. Завдяки цьому існує світ. Зрештою, перемога завжди за романтиками.

І знову — на південь. А. Саїт-Ахметов із Сімферополя подав “Діалог” і “Джерело” (кераміка). Близькі до декоративно-ужиткового мистецтва, ці невеликі форми пластики (міні-композиції) на теми побуту кримських татар зігрівають душу добротою, мудрістю, джерело життя й натхнення. Ви-соке у простому. Життя — як дар.

Відзнаки трієнале: Гран-прі — “Деметра” Корчєвого;

1-й диплом — у Ю. Рубана;
2-й диплом — О. Капустяк;
3-й диплом — І. Фізер “Чумацький шлях”.

Можна погодитися. Можна сперечатися. Та конкурс — мину-ще. Дальші шляхи розвитку мистецтва скульптури в Україні — справа серйозна. Покладемося на волю скульптора над скульпторами — Творця?

Тетяна ЧУЙКО

ТЛУМАЧЕННЯ

Мова — теж наука і, напевно, одна з найточніших. Якби ми не знали, що це — дерево, а ось те — будинок, то ніколи не зрозуміли б одне одного. У багатьох вищих навчальних закладах радянських часів викладання провадилося російською мовою. Тому постала проблема, коли заходилися перекладати українською документацію. Адже через незнання людьми мови, особливо після появи спеціальних комп'ютерних програм, почали з'являтися нісенітниця на кшталт: “Ліки приймати при роздратуванні шкіри”. Тут невдало перекладено з російської “раздражение кожи”. Правильно було б: “Ліки приймати при подразненні шкіри”. На тих самих ліках був ще такий напис: “Ліки виготовлені із молодих втеч ялини”. Знову неправильно перекладено російське слово “лобегі”, що, відповідно, українською — лагін, паросток. Авторам вкладки-інструкції варто було б хоч заглянути в російсько-український словник, якщо вони не знали термінів, а терміни — це і є наукова мова.

Слово “термін” походить від латинського *terminus* — кінець, межа. Тобто термін має бути остаточним, кінцевим словом, яке пояснює нам значення певної речі чи природне явище. Звісно, у кожній мові є синоніми. Наприклад, слово утюг. Але те, що в побуті називають “утюгом”, насправді — праска. Річ, якою ми сьогодні прасуємо собі одяг, — електропраска. А утюг — це пристрій для вирівнювання і згладжування ґрунтових доріг, полів (так принаймні подає це слово тлумачний словник).

Річ, якою людина вимірює температуру свого тіла, називається термометр або градусник. Чув від людей, що не варто вживати слова градусник, бо ми вимірюємо температуру, а не градуси. Та ось як подає слово термометр тлумачний словник: “Прилад для вимірювання температури в певних одиницях (градусах)”. Температуру можна вимірювати тільки у градусах, а от за якою шкалою — Цельсія, Кельвіна чи Фаренгейта — це вже на ваш смак, або зважаючи на традиції країни, у якій живе. Таким чином, обидва слова абсолютно рівноцінні в українській мові синоніми.

Більшість наукових термінів ув українській мові запозичено з інших мов. Переважно запозичання відбувалося з латинської, французької чи англійської мов. Запозичувалися слова і з російської, польської, литовської, німецької та інших мов. Правильність написання й вимови запозичених термінів і досі викликає великі дискусії. Здавалося б, користуйтеся правилами перекладу — і все буде гаразд. Наприклад, англійський звук “g” відтворюється українським твердим “г”, а англійський звук “h” — м’яким звуком “г”.

Тому потрібно писати магнетизм (magnetism). Річ у тім, що в російській мові є тільки твердий звук “г” і немає м’якого аналога. Тому в радянські часи було нав’язано правила, за якими зник твердий звук “г” з української мови, щоб вона не була багатшою, ніж мова старшого брата. Твердий звук “г” варто повернути, хоч це завдає клопоту людям, які звикли до певного звучання запозичених слів.

Останнім часом пишуть “хемія” замість звичного “хімія”. Це слово запозичили з давньогрецької всі мови світу. Погляньмо, як в інших країнах вимовляють і пишуть його. Англійська: chemistry (вимовляється “кемістрі”). Французька: chimie (вимовляється “шімі”). Російська: химия. Найімовірніше, це слово було запозичене французами з давньогрецької, росіяни запозичи-

“Навіть коли наука нічого не дає суспільству, її потрібно зберегти, щоб це суспільство не повернулося до дикунства”.

Математик Михайло Лаврентьєв

як “sh”. У прізвисьці шведського фізика “sh” немає. Хоч, звісно, питання про те, як слід передавати прізвиська, залишається нерозв’язаним.

Наприклад, у нашій мові, як і в російській, спеціальні промені називаються рентген (Roentgen) на честь того, хто їх відкрив. Проте сам Рентген просив не називати промені його іменем. Тому цілий світ називає ці промені Х-променями (X-ray). І лише на пострадянському просторі вперто ігнорують

ву мову нечіткою. Проте, “якби ми вчилися так як треба...” Фізичний термін “remote-controlled”, або російською “дистанционно управляемый”, в українсько-англійсько-російському “Словнику з радіаційної безпеки” за редакцією В. Козирського, С. Шаховцової та В. Шендоровського дуже гарно перекладено: *здаля керований*. Фізичний термін “самоподдерживающийся рост” (autodecent growth) можна перекласти українською: *ріст при самоврядуванні* (мій переклад). Хоч я певен, що цей переклад декого не задовольнить.

Якби люди мислили українською, то відшукали б належний переклад. Коли відчуваєш музику мови, тоді спадають на думку гарні варіанти вислову. У тому ж таки “Словнику з радіаційної безпеки” можна знайти таке:

остаточное тепло (afterheat) — **післятепло** (адже є в українській мові слово *літєло*); выделение энергии (energy release) — **висил енергії**; загрязнитель (pollutant) — **затруйник**.

На захисті однієї дисертації я був свідком запеклої дискусії про те, як потрібно перекладати з російської фізичний термін “подложка”: *підкладинка* чи *підкладка*. Тлумачний словник української мови не подає слово *підкладинка*, а слово *підкладка* тлумачить як предмет, який під що-небудь підкладають, матеріал, який пришивають зісподу або те головне, на чому що-небудь будується. Саме третій варіант тлумачення передає суть цього фізичного терміна. Хоч дедалі частіше в наукових працях уживають термін *підкладинка*. Можливо, цей термін приживеться в українській мові й матиме тільки наукове тлумачення: матеріал, на який будь-яким фізичним або хімічним методом наносять інший матеріал.

Написання й вимова запозичених термінів викликає багато питань у науковому світі. Варто було б створити нову нормативну базу в галузі наукової термінології. Це надзвичайно копітка праця, яка потребує часу, перевидання підручників і книг. І це повинно вирішуватися на державному рівні.

Розглянемо проблеми, які стосуються питомої лексики. Останнім часом у науковій літературі натрапляємо на термін *вбирання світла*, тоді як науковці звикли до *поглинання світла*. Читаємо тлумачний словник: *вбирати* — утягати щось усередину, насичуватися чим-небудь. Якщо керуватися принципом Лозового, звісно, і та-

кий науковий термін знадобиться. Чи приживеться термін *вбирання* в українській науковій мові, чи ні — покаже час. Головне, щоб науку в інститутах та університетах викладали українською. І щоб викладачі користувалися словниками.

Коли в наукових працях йшлося про втрату тілом електромагнітної енергії (наприклад, світла), звично писали *випромінювання*. Удамося до тлумачного словника (або, за Д. Білоусом, “клубачного словника”) — що його потрібно носити з собою у клубачу). *Випромінювання* — те, що вже випромінене; теплова, електромагнітна та інші енергії. Тобто це вільна енергія у довкіллі. Як же потрібно написати?

Променювання — випромінювання тілами електромагнітної енергії в довкілля. Так сказано у тлумачному словнику, який видано 1975 року. Гадаю, навіть серед науковців мало хто з’ясовував, чи правильно витлумачуються фізичні терміни. А терміни не допускають неточності.

Часта плутають слова *розпрошити й розпилити*. Калька з російської “*распылить*” означає перетворити щось на порошок, розсіювати щось струменем (воду, порошок); в українській мові *пилити* можна тільки пилою. Тому *розпилити* означає поділити щось на дві половини, а у значенні розсіювати щось струменем (воду, порошок) слід використовувати слово *розпорошувати*.

У наше життя входить дедалі більше запозичених слів, які треба перекладати або приймати як є. Так, колись ми прийняли слова парасолька, партер (французькі), робот (чеське), скриня (литовське), комп’ютер, джип (англійські). Українська мова розвивається, засвоює нові слова і повертає собі вже призабуті, як-то “світлина”. Головне, що українська мова живе. Варто, щоб у розмовному мовленні Олена Теліга не ставала Телегою. Щоб не було оголошень: “Викупуємо золото” (не можу зрозуміти, чи хочуть купати золото, чи купатися в золоті), а щоб писали просто: “Купимо золото”. Аби любили українську мову, щоб вона не була засмічена сумнівними новотворами, а органічно сприймала такі, як “яблуневоцвітно” (П. Тичина). Щоб на телебаченні ніхто не шукав загубленого гостя і він потім не *знаходився в студії*, а був у студії від початку програми. Щоб на дверях офісів не висіли оголошення “Коли входиш, посміхнись”, — бо, як каже Д. Чередниченко: “Цей шибеник родився людям на посміх, а в цієї дівчини милий усміх”. Щоб ми, зрештою, усміхались одне одному.

Думайте українською мовою, бо як ми мислимо, так і живемо. Подяка за допомогу в добірі матеріалу І. Голінеєві, А. Васину, Д. Чередниченкові, Ю. Голінею, В. Шендеровському, М. Курикові.

Роман ГОЛІНЕЙ

РЕКЛАМНІ ПОКРУЧІ

Кілька десятиліть тому українці могли лише мріяти, що колись замість обридлих “кафе” на затишних київських вулицях нарешті з’являться “кав’ярні”, а власники butikів матимуть за честь прикрасити приміщення українською назвою. Проте в кожній медалі є і зворотний бік: разом із написами рідною мовою в зовнішній рекламі славетного мегаполіса трапляються мегадурниці, зумовлені елементарною безграмотністю “новоспечених патріотів”.

Кумедних, безглузвих помилок безліч. Таке враження, що помиляються всі: від авторів приватних оголошень, розклеєних на кожному ліхтарному стовпі, до працівників рекламних агентств, що просувають на вітчизняному ринку все-

ОБЕРЕЖНО, ПОМИЛКА!

світньо відомі бренди. Так, у Києві красуються білборди торгової марки PANTENE із написом: “Нова колекція: “густі та кріпкі”. Тільки незрозуміло, про що це — “густі та кріпкі”. Цілком логічно припустити — про волосся, але ж це слово в українській мові середнього роду, і, відповідно, має бути “густе й міцне”! На вулиці Житомирській є заклад, який пропонує відвідувачам скористатися послугами “Російської бані”. І це незважаючи на те, що мовознавці вже не перший рік переконують: “Не існує в українській мові “бані”. Лазня — є, а бані — немає”. Готель “Дніпро” зустрічає гостей столиці білбордом “Славолія”, на якому великими червоними літерами написано: “Смачно жаримо!” І якщо іноземці уваги на це не звернуть, то нас це

прикро вражає, адже ми не “жаримо”, а смажимо!

Ще Михайло Булгаков зауважив: “Ну, не можна у слові “гомеопатическая” відбити літеру “я” і вважати, що аптека стала україн-

ською”. Що ж, часи змінюються, а помилки — ні. І хоч давно написано сотні розвідок на зразок “Правильно—неправильно”, на дискотеки нас усе ще запрошують “кожну п’ятницю та суботу” —

щоп’ятниці, щосуботи... гулюючись Хрещатиком, то завітайте до торгового комплексу, приміром, — до “Глобусу”, який чомусь уперто іменує себе “торговельним”. На тому ж Хрещатику розташовано розкішний бутик “Франко Рівейро”. Його бездоганне оформлення містить написи: “Відчинено”, “Розпродаж”... Проте у вітрині з незрозумілих причин красується російське: “В магазине скидки 60 %”. Що воно таке? Новий графічний різновид суржику?

Вітчизняне законодавство зобов’язало рекламодавців працювати українською. Але, хоч як прикро це визнавати, разом із любов’ю до рідної мови в нас, українцях, поки що не прокинулася жага до її вивчення. Можливо, саме тому в кожному місті країни досі існують “цірюльні” й “бані”.

Олена МОРОЗОВА

З АРХІВІВ

Закінчення. Початок на с. 1

1679 року за наказом царя замість Хрещатицького перевозу було наведено міст "на стругах, якорях і понтах" — дощаний настил, який закріплювався на 96 байдаках і 39 понтах, завдовжки 552 саж. і завширшки 4,5 саж. Судна утримувалися якорями, яких у 1685 р., за свідченням П. Гордона, було 141. Міст наводили влітку, після спаду повені, і знімали з настанням морозів. Так, 1684 року "міст на Чорторії було знято" через сильний мороз 7 листопада. Із наведенням першого моста прибутки з перевозів зменшилися, оскільки останні функціонували лише навесні й восени, коли не діяв міст. Згідно з планом Ушакова міст розташовувався біля Духівських воріт і пролягав через Почайну, через Дніпро до Труханового острова, через Чорторию і Старик. Перші київські понтонні мости наведено в 1677—1679 рр. 1684 року за будівництвом наплавного моста наглядав головнокомандувач київських військ шотландський інженер-фортифікатор генерал-аншеф Патрик Гордон (1635—1699). Згідно з його щоденниками, роботи зі спорудження моста тривали не більше тижня і великою мірою залежали від примх погоди. Так, наведений 13 квітня міст через різке підвищення рівня води в Дніпрі наступного дня розпався, і судна, що його складали, були приведені до ладу лише через півтора місяця. Міст належав казні. Про його спорудження доповідали спеціальним кур'єром Москві. Роботи з обслуговування моста здійснювали підпорядковані П. Гордону війська. Прибуток від утримання моста становив 177 руб. 13 алтинів і 4 денгів.

Київські мостові переходи до XIX ст. були дерев'яними. Дерев'яні звідні мости на ланцюгах через фортечні рови були неодмінною частиною фортифікаційних укріплень середньовічного Києва. Літописні згадки про мости перед в'їзними міськими воротами у князівську добу доповнюють документи XVI—XVII ст. Так, у Люстрації 1552 р., що описує воеводський замок на горі Киселівка, зазначено, що перед Дрabsькою брамою, яка вела до Боричевого узвозу і Верхнього міста, був рів, через який перекидався звідний міст на двох ланцюгах. В інших джерелах уточнюється, що в'їзний ланцюговий звідний міст до замку було перекинуто через сучасний Андріївський узвіз на гору Уздихальниця. У XVII ст. під час реконструкції київських оборонних валів перед брамами і хвіртками міських укріплень вимощуються колодами звідні мости з "подъемными пальцами" на них. Такі мости згадуються у 1673 р. біля Троїцької хвіртки, перед Софійською, Львівською, Київською і Печерською брамами. Звідний дерев'яний міст перед Золотими воротами був завдовжки 7 сажнів.

До 1833 р. київська міська влада безрезультатно вишуквала фінансові можливості для будівництва нового мостового переходу, який відповідав би вимогам часу: "Про-

МІСТО МОСТІВ

известь построение нового на Днепре моста нет никакой возможности". Зі змінами у структурі київського самоврядування будівництвом мостів став опікуватися Київський будівельний комітет. У 1839 і 1844 рр. розглядалися й були відхилені проекти вітчизняних інженерів П. Мельникова і А. Готмана. Недостатня розробленість проблеми мостобудування у вітчизняній практиці спонукала царську адміністрацію вдатися до європейського досвіду. Автором проекту першого київського постійного моста став талановитий англійський інженер Чарльз де Вінйоль. У 1848—1853 рр. навпроти Аскольдової могили збудовано визначну інженерну споруду — Миколаївський ланцюговий міст. Металеві конструкції моста на 16 пароплавах було доставлено з Бірмінгема в Одесу, а звідти на волах до Києва. Це був один із найбільших у Європі мостів завдовжки 777,5 м і завширшки 16 м. Щоб порівняти: Майнцький міст мав ширину проїжджої частини 8 м, а тротуари завширшки 2,8 м. Миколаївський міст мав 6 прольотів. Центральні — завдовжки 132,4 м і бокові — по 66,2 м. Загальна вага споруди — 100 тисяч пудів. Міст спирався на 5 мурованих биків, кожний із яких завершувався аркою з київської цегли. Арки зв'язувалися дугами ланцюгів, тротуари облямовувалися чавунними поручнями й ліхтарями. До 1900 р. міст мав розвідну секцію завширшки 14,7 м біля правого берега для пропуску щоглових суден. У 1899—1906 рр. полотно проїжджої частини в середніх прогонах підняли, і потреби в розвідній частині не стало. Вартість проекту й будівельних робіт становила близько 3,5 млн. карбованців сріблом. Перші пішоходи ступили на міст 27 вересня 1853 р. Для утримання моста міська дума запровадила спеціальні тари-

фи за користування ним. О. Анисимов наводить цікаві подробиці щодо митних зборів. Так, за переведення корови потрібно було сплатити 6 коп., а за коня — 9 коп. Форми моста органічно вписувалися в довкілля, створюючи високомистецький архітектурно-ландшафтний ансамбль.

Під цим оглядом київський Ланцюговий міст цілком відповідав європейським стандартам, які визначали не лише техніко-конструктивні параметри, але й міру художньої вартості цих споруд. Арки Миколаївського ланцюгового моста із двома баштами по боках були "оброблені в характері середньовічних англійських фортечних чи замкових споруджень" (Ф. Ернст).

У другій половині XIX ст. було покладено початок будівництву в Києві металевих залізничних мостів. У 1868—1870 рр. під керівництвом російського військового інженера й механіка Аманда Струве біля гирла річки Либідь споруджується перший у Європі міст на кесонній основі завдовжки 1068 м. Вартість моста перевищила 3 млн. карбованців. На той час це був найдовший залізничний мостовий перехід у Європі.

Війни і революції XX ст. нищівно вдарили по київських мостах. Першим повоеним генпланом Києва 1949 р. висунуто ідею композиційного об'єднання лівобережної і правобережної частин Києва новими мостовими переходами. Для забезпечення транспортного зв'язку між правобережним і лівобережним Києвом у 1953 р. збудовано автодорожній сталевий міст ім. Є. Патона, уперше у світовій практиці — суспіль зварний. Унікальність київського суцільнозварного моста було підтверджено Американською асоціацією зварників у 1995 р., яка удостоїла міст пам'ятного знаку як видатну інженерну конструкцію.

Як топографічний орієнтир міст Патона ввійшов у щодення майже кожного киянина. Хоч не кожний пам'ятає, що за проектом того ж таки Євгена Озаровича в 1912 р. здійснено будівництво оригінального металевих паркового моста через Петровську алею, який об'єднав Царський сад і Сад купецького зібрання. Високомистецькі якості цієї споруди, що разом із Києвом перебула революцію і війни, належно поціновано нашими сучасниками. 1983 року конструкції моста, що вичерпали свій ресурс, демонтовано й передано до музею, а на їхньому місці встановлено нові, зроблені на взір розібраних.

У перші повоєнні роки закладено систему впорядкування островів і заток Дніпра. Згідно з новим генпланом Києва на Трухановому острові мав розміститися парковий

комплекс. Для зручного зв'язку з острівною рекреаційною зоною в 1957 р. збудовано пішохідний Парковий міст (арх. А. Заваров, В. Суворов, інж. В. Кирієнко, Л. Гомін, В. Сич, Г. Фень). Довжина моста — 429 м, ширина пішохідного полотна, огороженого чавунними виливаними ґратами — 7 м, стріла підняття ланцюга здійснювалася на 20 м. Міст піднімається на 26(50)м над рівнем ріки, що забезпечує вільний прохід суден.

У 1960-х роках споруджуються мостові переходи через Дніпро для пропуску транзитного транспорту. У 1963 р. прокладено перший у країні вантовий міст до Рибальського півострова із проїжджою частиною (складеною із залізобетонних блоків завдовжки 21 м і масою до 100 т), що кріпилася до двох 27-метрових щогл за допомогою сталевих тросів (вантів). А в 1965 р. поблизу зруйнованого під час Великої Вітчизняної війни Ланцюгового моста відкрито арковий залізобетонний метроавтомобільний міст завдовжки 700 м. Двох'ярусна конструкція моста передбачала рух поїздів метрополітену у верхньому ярусі й автотранспорту — у нижньому. Це була перша у світі за розмірами прогонів (60 м) аркова консольна споруда на сухих стиках, консолі якої складено з окремих залізобетонних блоків, з'єднаних між собою металевими прогоничами.

Одним із найдовших у столиці є Московський вантовий міст (1976 р.), що з'єднав Троєщину і Оболонь із Воскресенським масивом. Міст складається з вантової частини через Дніпро завдовжки 816 м (ширина проїжджої частини — 31,4 м); моста через річку Десенку завдовжки 732 м і завширшки 29,1 м та шляхопроводу над набережною Славутича завдовжки 55 м і завширшки 31 м. Архітектурний образ вантової споруди ґрунтується на контрасті роздвоєного в нижній частині єдиного пілона заввишки 115 м — з ажурною легкою сіткою вантів. Судноплавний прогін вантової частини моста має 300 м у просвіті. Це найбільший показник для мостових прогонів, споруджених на терені колишнього Радянського Союзу. Правобережна частина моста являє собою естакаду з прогонами завдовжки 63 м.

Початок третього тисячоліття обіцяє ознаменуватися втіленням ще одного масштабного мостобудівного проекту, що має з'єднати Поділ у районі вулиці Межигірської і Набережно-Лугової, з Воскресенським масивом у районі вулиці Райдужної.

Оксана ФІСУН

СЛОВО Просвіти

Засновник:
Всеукраїнське товари-
ство "Просвіта"
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний
редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА
Ярема ГОЯН
Павло МОВЧАН
Анатолій ПОГРІБНИЙ
Олександр ПОНОМАРІВ
Іван ЮЩУК

В. о. головного редактора,
заступник головного
редактора, відділ
соціальної тематики
Микола СКИБА
279-49-47

Перший заступник
головного редактора,
відділ політики
Олександр СОЛОНЕЦЬ
279-49-47

Заступник головного
редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
278-63-69

Літературний редактор
Анатолій ВЕНЦОВСЬКИЙ
279-49-47

Відділ мови
Олександра ТКАЧ
270-55-57

Відділ літератури
Марія КРИШТОПА
270-55-57

Спеціальний кореспондент
Радміла КОРЖ
279-39-55

Відділ коректури
Тетяна МИХАЙЛЕНКО
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК

278-63-69

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail:
slovo.prosvita@ukr.net

http://
slovo.prosvita.com.ua

Індекс газети
"Слово Просвіти" — 30617

Видруковано з готових
фотоформ на комбінаті
"Преса України" у середн.
Зам. № 3301230

Загальний наклад — 32000

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за досто-
вірність інформації несуть автори.

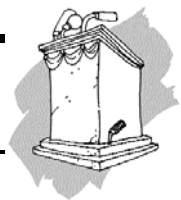
Редакція залишає за собою
право редагування та скорочен-
ня текстів.

При використанні наших
публікацій посилання на "Слово
Просвіти" обов'язкове.

Передплатна ціна, врахо-
вуючи поштові послуги:
на місяць — 3,29 грн.
на 3 місяці — 9,59 грн.
на півроку — 19,18 грн.

Фото Г. Оборської

ДЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАПОРА УКРАЇНИ

24 липня кияни відзначили 15-ту річницю з того дня, як над Києвом замайорів жовто-блакитний Національний прапор України, піднятий біля міськради.

О 16-й годині на сцену, споруджену на Майдані Незалежності, виходять депутати міськради і народні депутати України. Першим до киян і гостей столиці звертається Київський міський голова О. Омельченко, за ним — Мусіяченко, завдяки рішучості якого 24 липня 1990 року було піднято Прапор. Усі згадували той знаменитий день, коли український народ повірив у своє звільнення від імперської Росії.

Потім відбувся великий концерт, народні гуляння, ігри. На естраді Маріїнського парку відбувся концерт симфонічного оркестру. Класична музика популярна серед киян: навколо естради людей стояло більше, ніж сиділо, — такою є людська жага духовності.

Іван ПИЛИПЕНКО

УРЯДОВА ОПЕРАТИВНІСТЬ

Чергове засідання уряду ознаменувалося бунтом журналістів, яким набридло постійні запізнення Прем'єр-міністра. І взагалі медійників не можна залишати самих і без роботи. Бо вони собі роботу знайдуть... Ще не закінчилося засідання, а заява журналістів з вимогою до пані прем'єра бути пунктуальною і цінувати чужий час, потрапила до інформаційних агентств.

Уряд зреагував оперативним. Вийшовши до преси, Юлія Володимирівна перш за все перепростила, покаржилася на те, що важливих питань дуже багато, і через те правильно розрахувати час закінчення наради ніяк не вдається.

Лейтмотивом засідання уряду були питання інновацій і приватизації. За словами Прем'єр-міністра, ще з радянських часів ми дістали у спадок цілковиту роз'єднаність наукових розробок із виробництвом. Сполучити науку з практикою роботи підприємств, щоб здійснити прорив на світові ринки завдяки піднесенню ефективності виробництва й конкурентоспроможності наших товарів та послуг, — одне з першочергових завдань Кабміну.

Виявляється, за незалежності України було видано сотні постанов, наказів та інших регулятивних документів задля розв'язання цієї проблеми — та, як бачимо, без результату. Тож зрозуміло, що розв'язати питання, яке дотепер не зміг вирішити ніхто, — завдання для урядовців досить заманливе. Отже, ухвалено, що для успішного

поєднання науки і підприємництва має бути декілька серйозних ініціаторів цього процесу. По-перше, це — бізнес, пов'язаний із виробництвом і зацікавлений у підвищенні конкурентоспроможності власної продукції. По-друге, ініціатором має бути сама наука, якій варто ширше пропонувати нові розробки. По-третє, щодо обмеженого кола питань (наприклад, в оборонному й енергетичному секторах) ініціатором може виступати держава. І четвертий ініціатор, як це заведено у світовій практиці, проте досі не застосовувалося у нас, — це спеціальні венчурні фонди, які вкладають ризиковані гроші у просування нових наукових проектів. Світова практика показує, що з десяти нових проектів принаймні декілька стають окупними настільки, що зиск від них перекидає видатки на весь обсяг досліджень. За зразок може правити Силіконова Долина у США. Свідомий економічний ризик себе виправдовує.

Отже, уперше у справах інноваційної політики буде створено робочу групу, до складу якої ввійдуть не тільки чиновники й науковці, але й менеджери відомих в Україні інноваційних компаній. Ця група має створити абсолютно нову модель взаємозв'язку наукових досліджень і виробництва.

Виходить дуже просто й дуже ясно. От тільки постає питання: якщо все так просто і ми такі розумні, то чого ж ми досі такі бідні? Напевно, проблема не тільки в роз-

СПРАВИ ДЕРЖАВНІ

робленні відповідної моделі, але й у впровадженні її в життя.

Друге питання, до якого Кабмін поставився з усією серйозністю, — питання приватизації. Юлія Володимирівна повідомила, що на цьому засіданні уряд затвердив перелік ще дванадцяти об'єктів, які найближчим часом (цього року й наступного) пройдуть передприватизаційну підготовку й будуть виставлені на конкурс. Пані Тимошенко сподівається, що зазначені об'єкти спроможні залучити до участі в аукціонах широке коло інвесторів. Що ж до попереднього списку підприємств, то стосовно до кожного розроблено й розглянуто план-графік приватизації. Вирішено долю всім відомої "Криворіжсталі". Відхилень від плану немає, і конкурс на продаж підприємства відбудеться 24 жовтня. Інтерес до "Криворіжсталі" виявляє багато компаній зі світовим ім'ям.

На засіданні уряду зроблено спробу розв'язати проблему розвитку житлового будівництва. Задля оперативного розвитку цього напрямку урядовці створюють пакет постанов, котрі могли б працювати вже тепер, регулюючи важливі питання. Так, ухвалено кілька постанов щодо довгострокових кредитів на будівництво житла. Особливу увагу приділено забезпеченню житлом української молоді.

Так що оперативність урядовців дається взнаки не тільки учасному вибаченні перед журналістами...

ПРИВАТИЗАЦІЯ

Укртелеком — "ласий шматочок", "курка, що несе золоті яйця" чи яскравий приклад неефективності державного управління? Історія з приватизацією цього підприємства засвідчує й перше, і друге, і третє...

Намагатися приватизувати Укртелеком стали мало не зразу після здобуття Україною незалежності. Зрозуміло — на користь якого клану, що виявляв неабиякий інтерес до зв'язку. Досить прибуткова справа, — ніхто не заперечує. За такої близької минулої влади Укртелеком прямо називали "пенсійним фондом президента". Історія зміни керівників колишнього Держкомзв'язку — наочне тому підтвердження. Адже "сім'я" шукала людину, яка, не втручаючись у деталі, зможе виконати делікатне доручення.

Перший керівник "полетів" із посади не тому, що припустився "серйозних прорахунків у роботі", як було сформульовано на засіданні РНБОУ під диригування Марчука, а радше через те, що добре

СУМНА ІСТОРІЯ УКРТЕЛЕКОМУ

розумівся на справі. Пригадую вже давню (2001 року) розмову з одним "напівполітиком", досить близьким до клану, який відверто сказав, незважаючи навіть на присутність журналіста, що попередня людина — це "не той матеріал, а от прийшов Довгий — це наш чоловік". Пан Довгий виявився не зовсім "нашим", а радше "своїм". Себто почав грати собі на користь. Так що посади не втримав. У 2003 році керівником Держкомзв'язку було призначено Олега Яценка, людину в середовищі зв'язківців невідому, але належну до "сім'ї". Знову почали говорити, що призначення менеджера, далекого від галузі й не досить відомого як управлінця, має на меті тільки швидко приватизувати Укртелеком. Не вийшло.

Узагалі, інтерес до Укртелекому виявляли в різний час різні інвестори. Серйозні переговори велися з компанією "Дойче Телеком", але до 1998 року приватиза-

цію не можна було провести — не було відповідного закону. Чому приватизація не відбулася пізніше — можна тільки здогадуватися. Деякі експерти вважають, що закон про особливості приватизації цього підприємства було виписано доволі жорстко. Отже, ніяких махінацій закон не допускав. З часом змінювався ринок, змінювався і сам Укртелеком. Раніше продаж Укртелекому мав посприяти не лише залученню іноземного інвестора й поповненню Державного бюджету, але насамперед мав би принести новітні методи управління в цю галузь, сприяти запровадженню новітніх технологій та розширенню спектра послуг. Сьогодні проблема перебуває вже в іншій площині.

Ідеться про потребу завершити регуляторну реформу в галузі телекомунікацій, з якою теж не все гаразд. А для того, щоб в Укртелеком прийшов західний інвестор, потрібно, щоб йому були зрозумілі

правила гри, щоб ці правила були однакові для всіх і щоб не існувало преференцій.

Донедавна у таких умовах міг працювати лише російський інвестор, який зник до нерегульованого ринку, до високих інвестиційних ризиків, та міг мати з цього чималі прибутки.

Тепер підприємство стабілізувало свою роботу, реалізуються публічні управлінські схеми тощо. Тож у контексті можливої приватизації йдеться про потребу додаткового часу для піднесення привабливості об'єкта, ціна якого, природно, зростає.

Але питання про швидку приватизацію постало знову. Зрозуміло, не задля чийось приватних інтересів, а задля наповнення порожнього бюджету. Це навіть спричинило дискусію у Верховній Раді. Бо "ліві" політичні сили виступають категорично проти приватизації стратегічних об'єктів.

Утім, слід дослухатися й до

працівників Укртелекому, які у своїй інтернет-конференції (на сайті газети "Дзеркало тижня") свідчать про певний безлад у галузі. Особливо наголошують на тому, що галузі бракує грамотного менеджменту і, зрештою, чесних керівників. Щодо послуг, які надає Укртелеком, то на сьогодні відгуки споживачів щодо якості не дуже схвальні...

Незалежні експерти твердять: Укртелеком потрібно приватизувати.

Останнє рішення уряду щодо Укртелекому — майже соломонове: Укртелеком приватизують у розмірі 42 % акцій. Контрольний пакет залишиться в державі. Ще потрібно підрахувати активи, капіталізацію цілого ринку телекомунікацій та визначити місце Укртелекому на цьому ринку. Бо цифри прибутку від очікуваної приватизації досить приблизні, та й махінацій навколо "ласого шматочка" вистає.

Тож чи закінчиться сумна історія Укртелекому при новій владі? Хочеться сподіватися на краще. Але...

ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНОСТЬ

Непристойний, неполітикоректний скандал із комп'ютерною грою "Операція "Галичина" не такий недошкульний, як може здатися...

Для тих, хто ще не чув: нещодавно на українському ринку з'явилася така собі віртуальна "стрілялка", банальна, як усі ігри такого стибу. От тільки йдеться про Україну після президентських виборів, на яких нібито переміг проросійський кандидат. Західні регіони повстають, проросійський віртуальний політик звертається по допомогу до "старшого брата", і російський спецназ наводить лад у західних регіонах України.

Нічого особливого. Навіть віцепрем'єр із гуманітарних питань Микола Томенко погрався і заявив, що, звісно, неполітикоректно, але не варто ускладнювати і без того непрості українсько-російські відносини через якусь комп'ютерну

РЕВАНШ В ІНШОМУ ВИМІРІ?

гру. Політикам і політологам краще б збиратися на дискусії, "круглі столи" тощо, спільними зусиллями долати напрацьований "виборчий синдром".

Не знаю... По-перше, особисто мене, як вихідця зі славної Дніпропетровщини, образила думка російських розробників гри, що у східних регіонах України російський спецназ чекають із хлібом-сіллю. Але це лірика... По-друге, не все так просто.

Комп'ютерні технології входять у наше життя, опановують дедалі більший простір нашого повсякдення. Сяк чи так впливають на ритм життя, на роботу, за допомогою всесвітньої мережі формують світогляд, нарешті, впливають на свідомість. Це — прогрес, об'єктивні реалії, яких не оминеш.

Значна кількість експертів — політологів і політехнологів уважа-

ють, що Інтернет рік у рік відіграватиме чимраз вагомішу роль у виборчому процесі. До речі, саме Помаранчева революція стала каталізатором інтересу до всесвітньої мережі з боку політичних сил. Бо мережа — це й відсутність цензури в інтернет-медіа, це й оперативність, і наявність моментального зворотного зв'язку (наприклад, широке обговорення статті, поточної інформації тощо). Інтернет-медіа — це поки що дешево... А взагалі, для будь-якої політичної сили вправне використання можливостей мережі може стати прекрасним засобом організації роботи.

Та візьмемо найнесерйозніше, що маємо від інформаційних технологій, — ігри.

Минулий рік. Добре пам'ятаю: біле обличчя, червоні очі, скуйовджене волосся, краватка з'їхала на плече. Чоловік зовсім не схожий на

мого доброго знайомого — респектабельного бізнесмена. Запитую: "Мишку, чого ти як з хреста знятий?" І чую у відповідь: "Сьогодні вранці я нарешті звільнив Україну!" Здогадалися, про що це? Та про гру, якою захоплювалися тоді всі, — "Хамське яєчко". Ця гра не тільки паралізувала на декілька тижнів роботу офісів і установ, залишила без відпочинку мільйони українських громадян, але й вивернула уявлення, ніби ця страшна влада не така вже й страшна. Згодом мій знайомий Михайло разом з іншими громадянами вийшов на Майдан і таки справді звільнив Україну... Один із месиджів, які формували суспільний порив, належав і тій кумедній комп'ютерній грі, яка десакралізувала владу хоча б і у віртуальній реальності.

То що ж таке "Операція "Галичина"? Безсила спроба реваншу у

віртуалі? Наївне втілення в цифрових постанях сценарію розвитку подій в Україні? Чи спроба привчити свідомість росіян до сприйняття наказу "Убий українця"? А може і не тільки росіян, бо у сценарії гри йдеться про повстання тільки в західній частині нашої держави...

Якою може бути відповідь? Можливо, і не треба ускладнювати відносини між країнами. А от створювати свої, не побоююся сказати, автентичні ігри — треба. Бо ж нікуди від цього не подінемося. Для нашої молоді, на базі нашої історії, з нашими героями... Ось, наприклад, Котигорошко... До речі, якщо хтось заходив на інтернет-проект "Наші", то бачив там це ім'я під портретом того самого віцепрем'єра з гуманітарних питань. Зважаючи на його бойове минуле... Хіба не герой нашого часу... для нашої комп'ютерної гри.

● Сторінку підготувала Радміла КОРЖ

СПАДЩИНА

Деякі з сучасних природоохоронних концепцій (зокрема космополітично-ліберальна) розглядають людину виключно в аспекті економічних (виробничих) відносин, безвідносно до нації, етносу, природи, культури. Установку на формування такого тенденційно трансформованого світогляду відповідно, такої “запрограмованої” на бізнес людини необхідно виправляти, в тому числі шляхом пізнавального освоєння національних святих через екотуризм.

Щоправда, право на спілкування із заповідною природою, сакральним історичним середовищем, на мій погляд, заслуговують, передусім, люди здорової моралі, відповідного інтелекту й високого патріотизму.

Тому що лише патріотичне світобачення передбачає злиття життєвої долі кожної людини з долею землі, на якій вона проживає. Адже екологічна криза має у своїй основі також кризу етичну, кризу людських стосунків, розбалансування взаємин людини та природи, а можливо, і кризи інтелектуальної. З останнього напрошується лапідарна репліка: екологічну розруху спричинено інтелектуальною депресією, розрухою в головах людей.

На мою думку, нація формується, перш за все, через духовне і практичне освоєння природи та об’єднує людей, наділених свідомістю і волею. Розвій нації стратегічно визначається тим потенціалом енергії, яку вона отримує генетично від природи. У конкретних суспільних умовах вносяться лише корективи, в залежності від волі до “виживання”, яку нація демонструє у вільно-державницьких змаганнях. Географ Степан Рудницький, розстріляний у роки сталінських репресій за свої волюбні думки, також вважав: “Щоб

зрозуміти “дух народу”, його обличчя, треба виходити з природи країни”.

Отже, важливою передумовою самоідентифікації українського суспільства є освоєння ним своєї культурної і природної спадщини, що можливо при забезпеченні надійного контролю над власним

дьяки яким ми ще зветься українцями. Національний ландшафт містить у собі заковдані відомості про історичні події, видатні особистості і, загалом, про етнос. Він несе в собі риси сакральності, духовну енергію минулих епох.

Можна стверджувати, що Дух рідної землі із силою закону виз-

світ Божий і сформувалась як особистість. Від землі вона отримує живильні соки, насагу для творчості, інтуїтивні імпульси для духовних пошуків.

Фрідріх Ратцель говорив: “Наш розумовий і культурний розвиток, усе те, що ми називаємо прогресом цивілізації, скоріше

формують зміст національної свідомості.

Необхідно, щоб ми, як нащадки, повторювали діяння предків, тобто дотримувалися традиції, у тому числі й щодо природи, яка нас оточує. Поважне ставлення до національних святих допомагає людині не випасти як із природного, так із соціального середовища.

ПЕЙЗАЖ ВИХОВУЄ ЛЮДИНУ

Фото Ганни Оборської

природним середовищем, національним ландшафтом.

У кожному ландшафтному комплексі, на кожному п’ятачку нашої української землі зберігається історична пам’ять народу, отой Дух землі. Кожний такий клаптик землі просочений кров’ю справжніх народних лицарів, зав-

начає стиль життя людини, її поведінку. Якщо людина втрачає органічне відчуття середовища, то вона стає відірваною від самих витоків життя. Її полишає Дух землі.

Саме через те, що людина — плоть від плоті своєї землі, вона не може відмежовуватися від природних умов, у яких з’явилася на

можна порівняти з ростом рослин, ніж із вільним підйомом птаха. Ми завжди залишаємося пов’язаними із землею, і гілка може рости тільки на стовбурі”.

Подібно до українського національного одягу, пам’яток дерев’яної архітектури (зокрема церков), елементи природи дієво

призначення, покликання; спадковість по крові — генокод; спадковість соціальну, в тому числі й династичну.

Ми не можемо миритися з амнезією історичної пам’яті, коли виходить з моди українська народна пісня, коли до могил разом із нашими бабусями відходить народний одяг, а якщо ще знищимо свій національний ландшафт — свою природу — зникнемо з лиця землі як етнос. Адже зійшли з рейок історії фінікійці, фракійці, даки, ассірійці тощо. Жорна еволюції подекуди перемелюють й етноси...

У нинішньому техногенно зміненому світі дика природа заповідних територій усе більше стає безцінним еталоном, мірою та критерієм прекрасного. Естетика, красивий пейзаж виховують людину, яка збагачується духовно, вбираючи в себе враження від його споглядання. Незаймана краса земної природи завжди впливала та надалі впливатиме на свідомість, на розвиток релігії, філософії, мистецтва, науки, значною мірою визначаючи матеріальний і духовний розвиток людства.

Наш талан, наш Дух землі ще живі у збережених природних і культурних скарбах, національному ландшафті. Вони сьогодні просять про порятунок.

● **Володимир ГЕТЬМАН**

СКРИЖАЛІ

Остання дорога — це постскриптум чи вступ. Уже все сказано, все відбулося, завершилося. Підсумок у свідомості близьких для душі, що закінчила в даній інтерпретації шлях.

Із сакральної плеяди сімейства бабуса — це головна духовна лінія в містерії життя-смерть. Напевне, тому її не класифікують узагальнюючим статусом: діти чи батьки. Вона стовпотворчо територіальна — бабуса, як і дідусь. Кожен дозрілий у своїй незамінності. Тієї ролі, що вони відіграють у вихованні й спорідненні світів, ми часом не помічаємо і вчасно не оцінюємо мірило відпущеної нам духовної благодаті.

Вона дочекалася правнуків, благословила їх на дорогу та й перейшла грань світів. До кінця мудра, сповнена енергії у свої 87 із половиною. Життя не буває багато. Завжди хочеться ще. Родичі бідаються, переймаються, що ще б могла пожити. Але вона повномірно відчула цей світ. Відстояла разом зі своєю хатиною молебень край солонців, і пішла. Точніше, пішли вони обоє — Катерина і хата... Підійшла нова хвиля життя, і вона доброзичливо передала їй місію і час. Надбала за життя душу й пішла в легкій сукні, загнута простою хусткою на поклик Всевишнього до святих чертогів.

Легко, повітряно лежала в домовині посеред двору, стоптаного довгим літунням. Розвівався задумою ладан. Монотонно перепліталася молитва із журним жіночим співом, і тільки горобці весело пурхали, перебираючи то з вишневих крон в акації, то зворотню.

Для них життя текло незупинно радістю, продовжувалося сонячним променем. У сплетінні людського болю і пташиного щебету, в злитті небесного й земного лунала симфонія торжества життя.

Здавалося, з її відходом із хати вийшов останній дух. Один лише зойк, і вона увійде разом із двором у надра підсвідомості землі й десь там чекатиме на її повернення.

Винесли тіло. Востаннє брязну-

бачими будами з пластику для престижу. Всі пізнавали своє й одночасно були в її звістці, яку вона несла з останньої путі у Всесвіт. Саме в цьому сакральності проводів. Та різність тутешнього й потойсвітнього воєдино з’єднуються в душах, зрошуються з любов’ю. Бо нічого немає окремо — світ єдин.

Не може бути тільки мого. Уособленість — це небуття — це смерть спочатку. Перед вічністю немає ні

лей. І шанобливо приймає другим крилом потік тепла сільської розміреності. Мов пташенят укриває пухом дібров, омиває цілющими водами Псла, після довгих доріг.

І оновлена душа знову прагне пізнання.

І символічно, що обабіч двох крил одного польоту вишита хрестами родова мудрість моїх предків. Любов і хліб — один помах, мистецтво і прогрес — заповню-

снопеляється гріховність. Тільки тут душа досягає категорійної досконалості: земля — серце людське — вселенська любов зоресвіту. Без такого глибокого розуміння втрачається людина. Тому в ініціації нашого народу таке велике значення надається предкам. Із поклоніння пам’яті родовід бере живильні соки землі.

Губляться з часом дороги людські, зрівнюються пагорби на кладовищах. Але час не владний над душею. Вклоняючись пам’яті предків, саме коріння живого гена відновлює родовідний потік. І все, що вершилося в любові храму життя, причащається до живого серця, дає силу та веде у височині світлоносності Всевишнього.

Причастилася доля Катерини святою землею і словами “Царство небесне”. І було це не прощання, а споріднення душі, просвітленої у вічному натхненні коловороту життя, де вищим розумінням є невмирущість, цілісність роду, народу, світу.

У зимовому безсніжжі в пошані схилився типець. Завмерло за кладовищем на околиці лелече гніздо. У скорботний час, ніби в підтвердження дум вічного, виглянуло сонце. І здалося, що гордий птах, випромінюючи серцем імпульси, ніс у білий день нове життя і кінчики крил були не чорні від смутку, а зачарені у фіолет потойбічності. Можливо тому лелекам дано священне право приносити нове життя. І вписувати у скрижалі вічності душі, споріднені небу. І знати істину безкінечності круговерті.

● **Сергій КОЛОМІЄЦЬ**,
с. Бутенки Кобеляцького р-ну
Полтавської обл.

ПОКЛОНІННЯ ПАМ’ЯТІ

ла хвіртка. І в болісному відлунні дзвону здригнулися олені, що в довгому зачаруванні стояли на вигорілому полотні під дахом старого сарайчика. І здавалося, сама майстриня перейшла грань і опинилась у власно вивороченому світі. Олені підхопили в роги гіллястих крон рожевий вітер перемін, і понесли знайомити душу з таїною, що відкривалася за кожним її мазком у деревах, полянах, ріках. І пізнавала її душа світи, що належали їй, але в легкій серпанку були до часу закриті важкими трудовими днями життя.

На човні вічності вона востаннє виплила з обійстя рідних Поток. Саме це місце розливу Псла було дароване її душі для просвітління.

Дороги починаються із землі й закінчуються в ній. Обабіч шляху прощалися бідні й багаті двори. Різні призначення і мету вони давали думам живих. Від маленької у три кроки хатинки з казковим дахом, прикрашеним смарагдовим переливом моху на мудрій стрісі, до фешенебельних особняків із со-

прихованості, ні власності, ні закритості. У задумі, болі є оголеність душі й Велике возз’єднання в Ціле. Село рідніє, народ оживає.

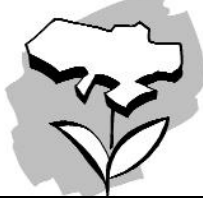
Священне місце життя і першопричастя до роду — цвинтар. Це — повнота кола початку-завершення і переходу в іншу стадію свідомості. Тут першоджерела. Без них ти — ніхто. Це не зупинка — стрімкий політ. Мить покаяння переріг і прилучення через предків у праведність власного життя. Тут дороги очищаються прийдешнім поколінням.

Без цвинтаря село немислиме, воно починається з нього і закінчується, коли завершується зверхне призначення родів, ним. Цвинтар у Потоках ніби вірізається журавлиним клином у цивілізацію. Розтинає заангажований турботами дня насущного механічний рух траси Кременчук—Полтава—Харків. Благословляє рухом одного крила долі, що бажають оновлення. І розсікають сини України любовим склом автомобілів мудрість степових да-

ють другим гармонію споконвічного руху душі.

Вона увійшла в Храм землі й сама стала його частиною. Це — єдиний нерукотворний вічний храм істинних чеснот душі. Коли ми всі, нарешті, зрозуміємо це і проймемося його величчю, небо благословить серця початком звершень духовного призначення. Якими мілкими, мізерними тоді стануть наші чвари, спокуси, ворожі помисли до ближнього. Мисль, за життя, повинна досягнути рівня усвідомлення, що кожен день у собі, у вчинках і помислах ми кладемо цеглину у вічність. Утверджуємо свою особисту відповідальність за цілісність храму народу, людства в галактичній монументальності добра й любові.

Куди ще прийти душі, омити совістю сльозою причастя, відновити призначення, почати заново шлях, як не до храму рідної землі. Ти тут є, тебе знають, тут живе твоя невід’ємність, у якій розчиняється перед величчю вічного фальш,

SOS

ПОЩЕРБЛЕНА ПЕРЛИНА

НЕПРОВІНЦІЙНЕ

АПТЕКА-МУЗЕЙ

Пам'ятаєте слова з пісні: "Одесса, ты знала много горя..." Це прекрасне історичне місто, на жаль, переживає не кращі часи. Ідеться не лише про житлово-комунальний комплекс, більша частина з якого (особливо в центральній частині міста) потребує капітального ремонту. Багато проблем, як і в більшості міст України, існує з тепло- й водопостачанням, роботою міського транспорту, а також із реконструкцією доріг. Має проблеми й Одеський порт, який раніше посідав перше місце серед портів України. Як натеper за обсягом перевезень він лише на третьому місці.

Потерпає історична частина міста. Руйнується візитівка Одеси — Потьомкінські сходи. Їх виготовлено з черепашнику, і якщо найближчим часом сходи не відремонтувати, то, як стверджують

спеціалісти, за декілька років підніматися ними буде небезпечно. Утім, і зараз це зробити нелегко. До речі, фунікулер не працює вже багато років. Так що не кожна людина, особливо літня, може піднятися від морського вокзалу.

Досі на реконструкції Одеський державний академічний театр опери та балету. Багато акторів зайняті в інших містах. Правда, деякі вистави все-таки можна переглянути в Одесі, у приміщенні Музично-драматичного театру ім. В. Василька чи в Театрі музичної комедії ім. М. Водяного. А от ремонт Оперного, схоже, може так і не закінчитися. Нагадаємо: небезпечні деформації у приміщенні театру сталися ще в 50—60-х роках. І хоч тоді провадилися ремонтно-реставраційні роботи, деформації так і не усунули. Учергове

врятувати пам'ятку архітектури XIX століття спробували вже за незалежної України. Передбачалося завершити реставрацію і реконструкцію ще в 1997 році. Однак, як у тій байці Крилова, віз і нині там.

Виною всьому — брак коштів. Із потрібних 197 млн. грн. надійшло 120 млн. грн. Та все ж зроблено чимало. Завершено реконструкцію фасадів, скульптурних композицій центрального портика, відреставровано і залу для глядачів, і білі сходи, відтворено живопис на фасаді, завершено облаштування мозаїчної підлоги, відремонтовано інженерні комунікації. Тому всередині театр, навіть до кінця не відреставрований, викликає захоплення. Ще б пак, прекрасний розпис із сусального золота на стінах і стелі вражає довершеністю. Однак усі виконані роботи можуть виявитися марними. Припинення фінансування (цього року на потреби теат-

ру не передбачено жодної копійки), за словами директора театру, призведе до порушення технологічної послідовності запланованого комплексу робіт, утрати результатів раніше виконаної реставрації та значного погіршення технічного стану будівлі.

Ще гірші справи в Музею морського флоту України, будівля якого зазнала пожежі два місяці тому. Тоді, аби вогонь ущух, вилили не одну тону води. Так що експонати музею, які не згоріли, зіпсувалися від води. Багато моделей кораблів, за словами фахівців, дешевше виготовити заново, аніж реставрувати. За словами співробітниці музею, нещодавно декілька чоловіків, що працюють у музеї, намагалися кувалдами розділити книги, які спресувалися від води. Проте ці спроби не мали успіху.

І хоч після лиха минуло вже два місяці, реставраційні роботи ніяк не набирають обертів. Причина та сама — брак коштів.

Рік роботи першого в Криму аптечного музею єваторійці відзначають разом із курортниками. Працює він у найстарішій аптеці міста, заснованій 1823 року, і відвідують його охочі безкоштовно.

Тут, як у Києві і Львові, російському Перербурзі й фінському Турку та інших містах світу, де збереглися найдавніші аптеки, можна не лише дізнатися, як лікували кримчан і гостей курорту в давно минулі роки, а й купити сучасні й виготовлені за старовинними рецептами ліки. Випущені дуже давно, їх взірці стали унікальними експонатами лише цієї аптеки, бо зосереджують інформацію з найдавніших джерел. Попри те, що сучасні препарати набагато ефективніші, старовинні — забуті незаслужено, переконані працівники унікальної аптеки.

На стінах музею — давні рецепти й реклама, колишні аптекарські розцінки, на полицях — ваги, ступки, дозатори для пігулок і свічок, дошки для їх розклатки, спеціальні штангласи для зберігання отруйних і дурманячих речовин, преси для обтиснення корків, давні медичні фоліанти, оригінальний старовинний аптечний посуд... Тут можна довідатися багато цікавого і курйозного про історію аптечної справи. Зокрема аби привчити незвичний до появи аптек простий люд, царський уряд видав наказ, за яким разом із ліками хворим солдатам і різноробочим відпускали задарма ще й горілку та пиво. Бо в документі був рядок: "Без вина й пива лікам тільки втрата". Звісно, тепер популярна 182-річна аптека такого заманювання клієнтів не потребує. Хоча нині запропонувала відвідувачам фірмові ліки у вигляді настояного на цілющих травах добірного кримського вина.

● **Віктор ХОМЕНКО,**
Крим

● **Наталія БЛИЗНЮК**

фото Ганни Оборської

КРИМ КУРОРТНИЙ

ЗМІНИМО СВІТ НА КРАЩЕ!

Під такою назвою в МДЦ "Артек" стартував V Міжнародний фестиваль, який триватиме до початку серпня. Юних парламентарів і дипломатів, співаків і танцюристів, художників, журналістів і майстрів народних ремесел із 21 країни світу традиційно зібрав Всеукраїнський благодійний фонд надії й добра в особі його голови Валентини Довженко. У програмі — дні національних культур, творчі майстерні, майстер-класи, пленери, хобі-клуби й спортивні змагання. А клуб "Дебати" дає можливість дітям різних національностей і віросповідань спілкуватися, вільно обмінюватися творчими досягненнями, знайомитися з національними традиціями й надбаннями народів світу. Під час театралізованого мітингу-концерту в останній день липня діти ухвалють звернення до глав держав і міжнародних організацій.

СКАУТСЬКИЙ ТАБІР

50 кримських дітей-сиріт проведуть канікули в розташованому під Севастополем скаутському таборі з п'ятиразовим харчуванням завдяки піклуванню Фонду "Врятуємо від сирітства". Діти-сироти з Гвардійської, Сімферопольської і Феодосійської спеціалізованих загальноосвітніх шкіл-інтернатів, відпочиваючи біля моря й у горах, навчатимуться за програмами самовизначення.

ДО ЮВІЛЕЮ АЙВАЗОВСЬКОГО

Особливо ошатна нині Феодосія підготувалася в кінці липня розпочати широке святкування 125-річчя всесвітньо відомого мариніста-земляка Івана Айвазовського. До його ювілею після масштабної реконструкції відкрито чотири зали, підготовлено нові виставки, одна з яких розташується в будинку сестри художника на вулиці Галерейній, 4. Передбачено багато цікавих заходів. Планується спепогашення тематичних марок, відбудеться представницька ювілейна конференція "Айвазовський і його картинна галерея".

ФЕСТИВАЛЬ СХІДНОГО ТАНЦЮ

Цей фестиваль вперше для всього півострова проводить управління культури Єваторійського міськвиконкому. Окремі аматори, професійні виконавці і самодіяльні колективи прибули з усіх куточків Криму.

КОНКУРС БАРМЕНІВ

У Ялті розпочався традиційний міжнародний конкурс барменів "Фристайл". Команди з України, Росії, США й Польщі демонструють своє мистецтво виготовлення коктейлів і оформлення напоїв на центральній площі міста. Нагородою команді-переможниці стане путівка на міжнародний фестиваль у Фінляндію, де зберуться кращі бармени світу.

● **Віктор ХОМЕНКО,**
Крим

фото Анастасія Ковальського

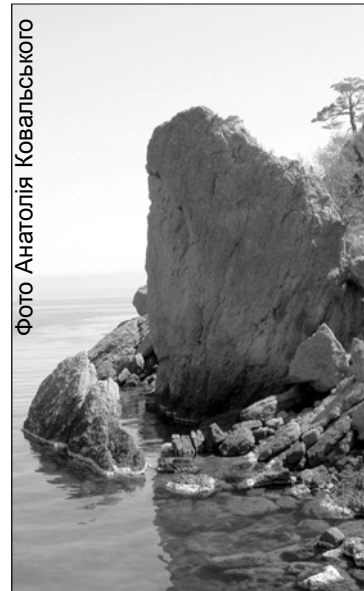

фото Анастасія Ковальського

фото Анастасія Ковальського